

Sociálně pedagogický odkaz Alice Masarykové

Kostková Lucie

Bakalářská práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Kostková**
Osobní číslo: **H15240**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Sociálně pedagogický odkaz Alice Masarykové**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální práce, života Alice Masarykové a jejího přínosu pro současnou sociální práci.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou obsahové analýzy dokumentů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:
Rozsah příloh:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

LOVČÍ, Radovan. Alice Garrigue Masaryková Život ve stínu slavného otce. Praha: Univerzita Karlova, 2007. ISBN 80-7308-189-8.
MASARYKOVÁ, Alice. Dětství a mládí: vzpomínky a myšlenky. Vyd. 2. Praha : Ústav T.G. Masaryka, 1994. ISBN: 80-901478-6-0.
MASARYKOVÁ, Alice. Dopisy do vězení. Praha: Československý červený kříž, 1920. ISBN neuvedeno.
SKILLING, Harold. Matka a dcera : Charlotta a Alice Masarykovy. Praha: Gender Studies, 2001. ISBN 80-902367-9-0.
ŠVEJNOHA, Josef. Alice Masaryková: první předsedkyně Československého červeného kříže. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2003. ISBN neuvedeno.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, PhD.**
Ústav pedagogických věd
Datum zadání bakalářské práce: **11. ledna 2018**
Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2018**

Ve Zlíně dne 11. ledna 2018

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

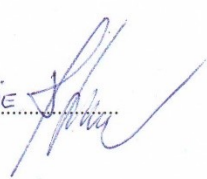
- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.4.2018

KOSTKOVÁ LUCIE

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

⁽¹⁾ Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Opírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem této bakalářské práce je představit život a dílo Dr. Alice Masarykové, poukázat na její přínos v oblasti sociální práce a identifikovat její sociální a pedagogické myšlenky.

Teoretická část informuje čtenáře o historii české sociální práce a profesionalizaci sociálních pracovníků. Další kapitoly se zabývají historií Československého Červeného kříže a životem Alice Masarykové.

Praktická část práce se zaměřuje na obsahovou analýzu publikací a článků Alice Masarykové.

Klíčová slova: historie sociální práce, Alice Masaryková, Československý Červený kříž, životopis osobnosti, období první republiky

ABSTRACT

The aim of this bachelor thesis is to introduce the life and work of Dr. Alice Masaryk, to point out her contribution to social work and to identify her social and pedagogical ideas.

The theoretical part informs the reader about the history of Czech social work and the professionalisation of social workers. Other chapters deal with the history of the Czechoslovak Red Cross and the life of Alice Masaryk.

The practical part is focused on the content analysis of publications and articles written by Alice Masaryk.

Keywords: history of social work, Alice Masaryk, Czechoslovak Red Cross, personality biography, period of the First Republic

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, PhD. za vedení mé bakalářské práce a za cenné rady, které mi poskytla při jejím zpracování.

Děkuji také svým rodičům a partnerovi za jejich podporu a trpělivost v průběhu celého mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 HISTORIE SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	10
1.1 VZNIK ČESKÉ SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY A JEJICH ROZVOJ V PRVNÍ REPUBLICE	10
1.2 POČÁTKY VZDĚLÁVÁNÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ.....	13
1.3 ROZVOJ PROFESE SOCIÁLNÍ PRÁCE A PROFESIONALIZACE SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	16
2 ALICE GARRIGUE MASARYKOVÁ.....	19
2.1 ŽIVOT ALICE MASARYKOVÉ	19
3 VZNIK ČESKOSLOVENSKEHO ČERVENÉHO KŘÍŽE.....	27
3.1 DOROST ČSČK	29
3.2 ALICE JAKO PŘEDSEDKYNĚ ČESKOSLOVENSKEHO ČERVENÉHO KŘÍŽE.....	29
3.3 ODKAZ ALICE MASARYKOVÉ V ČSČK	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
4 POJETÍ VÝZKUMU:	37
4.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ PROBLÉMY:	37
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	37
4.3 METODA SBĚRU DAT	37
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	38
5 ANALÝZA STRUKTURY A CÍLŮ ČESKOSLOVENSKEHO ČERVENÉHO KŘÍŽE	39
6 NÁZOR ALICE MASARYKOVÉ NA VÝCHOVU A DĚTSTVÍ.....	44
7 ANALÝZA ORGANIZACE A CÍLŮ DOROSTU ČSČK V POJETÍ ALICE MASARYKOVÉ	48
8 ANALÝZA PUBLIKACE DOPISY DO VĚZENÍ.....	52
9 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	63
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	66
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	68
SEZNAM TABULEK.....	69

ÚVOD

Sociální práce jako nezištná pomoc bližnímu má své počátky v dávné historii. Sociální práce jako profesionální pomoc druhým však vznikla poměrně nedávno – na přelomu 19. a 20. století. Obor měl nelehké počátky a zejména díky velkému úsilí a angažovanosti žen známe sociální práci v její současné podobě. Jedna z nejvýraznějších osobností sociální práce byla Dr. Alice Masaryková. Studovala v Americe sociální problematiku, založila a předsedala Československému Červenému kříži a současně vykonávala roli první dámy po boku svého otce – presidenta T. G. Masaryka. Nezažívala ovšem jen dobré časy, několikrát musela snést kruté rány osudu. Byla vězněna, po propuštění byla v existenčních problémech a zároveň se starala o svou nemocnou matku. Velkou ránou pro ni byl i odchod z Československého Červeného kříže, který roky budovala, a poté musela sledovat, jak je ze dne na den zrušen.

I přes její obrovský přínos sociální práci nebyla za svého života doceněna. Naopak, komunistický režim její práci znehodnotil a nepřipisoval ji téměř žádné zásluhy. Až po roce 1989 bylo možno znovu svobodně zkoumat dílo T. G. Masaryka a díky tomu se historikové začali zajímat i o dílo jeho dcery.

Cílem této práce je představit čtenářům osud a životní práci Alice Masarykové a přiblížit dobu, ve které se sociální práce měnila z dobrovolné pomoci na profesionální obor. Práce je členěna do teoretické a praktické části. Teoretická část obsahuje tři kapitoly, které jsou dále členěny do podkapitol. První kapitola se zabývá historií sociální práce a sociální pedagogiky, informuje o počátcích ve vzdělávání sociálních pracovníků a jejich profesionalizaci. Druhá kapitola je životopisem Alice Masarykové. Třetí kapitola nastiňuje vznik a vývoj Československého Červeného kříže a přibližuje práci Alice Masarykové v roli předsedkyně této organizace. Praktická část je rozdělena do šesti kapitol. První informuje čtenáře o pojetí výzkumu. V dalších kapitolách jsou pak analyzovány články a publikace od Alice Masarykové. Cílem výzkumu je v těchto textech identifikovat její sociální a pedagogické myšlenky. Poslední kapitola je shrnutí poznatků ze zkoumaných textů. K výběru tématu mě motivoval zájem o biografie osobností a studium jejich života. Myšlenky, názory a osobní přesvědčení Alice Masarykové jsou nadčasové a inspirující. Byla velmi vzdělanou ženou, sečtělou, se znalostmi z mnoha oborů. Sama obdivovala různé slavné osobnosti, četla jejich životopisy a čerpala z nich jejich moudrost. Snad se tedy i Alice dočká toho, že se jí budou lidé inspirovat a dočká se zasloužené pozornosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Pro zhodnocení přínosu Alice Masarykové pro sociální práci a sociální pedagogiku je nezbytné nastínit historický vývoj obou disciplín v českých zemích a také popsat sociální systém, který v té době fungoval. Další podkapitoly informují o vzdělávání prvních sociálních pracovníků a jejich uplatnění.

1.1 Vznik české sociální práce a sociální pedagogiky a jejich rozvoj v první republice

Profesionální sociální práce vznikla ve 20. století, ovšem i předtím existovala ve formě laické sociální práce, kdy stát, církev, různé spolky a jednotlivci pečovali o druhé formou chudinské péče a dobročinnosti. Laická sociální práce se začala rozvíjet na přelomu 18. a 19. století. Velkou zásluhu na rozvoji měly podpůrné spolky podporované státem, které pečovaly o sirotky, vdovy, chudé, hendikepované a nemocné. Vyvíjely činnosti, které napomáhaly mírnit negativní jevy ve společnosti. Nevýhodou bylo, že o zaměření pomoci rozhodovali zakladatelé podle osobních sympatií a názoru, nakolik si člověk svou životní situaci zavinil sám. Z tohoto důvodu vznikalo nejvíce spolků pro děti a mládež a minimum spolků pro pomoc alkoholikům a prostitutkám (Kodymová, 2013).

Sociální pedagogika a sociální práce mají odlišný vývoj i sebepojetí, ale jejich předmět zájmu a cíle jsou si velmi blízké, a proto u některých cílových skupin mohou být využity obě (Matoušek, 2013). Z tohoto důvodu jsem se nezaměřovala na detailní rozvoj obou disciplín, ale snažila jsem se zachytit vývoj pomoci cílovým skupinám a přerod z nahodilé pomoci na pomoc účelovou a systematickou.

V období první republiky se neobjevilo mnoho prací, které bychom mohli označit za sociálně pedagogické. O problematice toulavých dětí pojednávala práce *Dítě nad propastí* od F. Štampacha. Další osobností byl P. Pitter, který se zabýval otázkou etnických menšin a pracoval s dětmi, které vyrůstaly ve špatných sociálních podmínkách. S. Velinský se v monografii *Individuální základy sociální pedagogiky* (1927) pokusil vymezit obor sociální pedagogiky a stanovit její úkoly. Z tohoto pohledu bylo období celé první republiky chudé na významná díla a představitele sociální pedagogiky té doby (Kraus, 2008).

Sociální systém první republiky

Po vzniku republiky v roce 1918 přijal stát sociální legislativu z Rakouska – Uherska, zároveň ale potřeboval své vlastní sociální zákony, které by reagovaly na nelehkou ekonomickou situaci státu a potřeby obyvatel v poválečném Československu. Nedostatek potravin, jejich drahý dovoz a orientace průmyslu na válečnou výrobu byly hlavní ekonomické problémy státu. Dále bylo potřeba postarat se o značnou část obyvatel, na které měla válka přímý nebo nepřímý dopad (Matoušek a kol., 2007).

Po válce postupně došlo ke zlepšení ekonomické situace státu, avšak celosvětová hospodářská krize 30. let zapříčinila zhoršení životních podmínek obyvatel a růst nezaměstnanosti. Došlo k nárůstu nemocnosti a úmrtnosti a také k nárůstu výskytu alkoholismu, prostituce, rozvodovosti, trestné činnosti u mládeže a dalším sociálně patologickým jevům (Matoušek a kol., 2007).

Pro stabilizaci situace v poválečném Československu byly vydány nové sociální zákony. Jedny z nejdůležitějších byly ty, které upravovaly úrazové a nemocenské pojištění a pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (Kodymová, 2015). Platy v dělnickém sektoru totiž byly nízké, pracovník tak tedy zvládal zabezpečit pouze sebe. Pokud mu zbyly nějaké finanční prostředky, zabezpečil i rodinu, ale často jen v těch nejzákladnějších potřebách. Z tohoto důvodu nebyla možnost se připravit na nepředvídatelné situace jako například úraz v práci a z toho vyplývající pracovní neschopnost (Hlavačka, Cibulka a kol., 2015).

Sociální politika státu byla koncipována tak, aby vyrovnávala sociální nesrovnalosti slabších a méně majetných vrstev a tříd. Cílem nebylo pomáhat jednotlivcům formou milosrdenství, ale celkově pozvednout utlačované třídy obyvatel a zajistit jim sociální spravedlnost (Hlavačka, Cibulka a kol., 2015).

Jednalo se zejména o tyto skupiny obyvatel:

1. Váleční poškození – osoby, které ve válce utrpěly takové újmy, které jim znemožnily dále pracovat. Do této skupiny byly zařazeni i jejich rodinní příslušníci a pozůstalí po zemřelých ve válečných bojích. Jednalo se o nejpočetnější skupinu, uvádí se až 590000 válečných invalidů a pozůstalých.

Zákonem z roku 1920 získali tito lidé nárok na invalidní, vdovský a sirotčí důchod (Hlavačka, Cibulka a kol., 2015).

2. Nezaměstnaní – nejčastěji se jednalo o obyvatele, kteří se vrátili z války bez vážné újmy na zdraví, byli schopni pracovat, ale nebyla pro ně pracovní místa. Ta chyběla kvůli zániku válečné produkce a nedostatečném rozsahu mírové výroby. Další důvod bylo větší využití strojů při výrobě, kde oproti výrobě rukodělné nebylo potřeba tolika pracovníků (Matoušek a kol., 2007). Byly vydány zákony, díky kterým nezaměstnaní získali nárok na podporu, ale za velmi přísných podmínek. Dále byla nezaměstnanost zmírňována např. nouzovou prací, organizovanou zpravidla obcí či okresem, a mzda byla dotována státem (Hlavačka, Cibulka a kol., 2015)

3. Nemajetní nájemníci – během války nedocházelo k budování nových bytů a po válce jich byl nedostatek. Vlastníci nemovitostí si mohli diktovat libovolné podmínky a lidé často žili v nevyhovujících podmínkách. Obývali sklepy, vagony, provizorní domky, které byly zdravotně i hygienicky nevhodné a vážně ohrožovaly zdraví nájemníků (Matoušek a kol., 2007). Stát tedy zákony upravil možnosti výpovědi z bytu a stanovil podmínky pro zvyšování nájmu (Hlavačka, Cibulka a kol., 2015).

4. Nekvalifikovaní pracovníci – při nedostatku pracovních míst museli pracovníci přijímat jakékoliv platové podmínky. Ohroženy byly ženy i děti, které za stejnou práci dostávali nižší mzdu. Pracovníci byli často ohroženi na zdraví nevhodnými pracovními podmínkami (Matoušek a kol., 2007).

Krátce po vzniku republiky vydal československý parlament zákon o osmihodinové pracovní době, který stanovoval také přestávky v práci a upravoval noční práce. Dále stanovil podmínky pro práci mladistvých a žen (Hlavačka, Cibulka a kol., 2015).

5. Mládež – stát pečoval o mládež v případech, kdy rodiče neměli dostatek hmotných prostředků, nebo když neplnili své povinnosti. Dále stát rozlišoval péči o děti zdravé a děti postižené (Kodymová, 2013).

Stát péči zajišťoval pomocí veřejnoprávních a soukromoprávních institucí. Pro veřejnoprávní péči byl klíčovým úřadem ministerstvo sociální péče, které mimo jiné řešilo bytovou a stavební péči, ochranu spotřebitelů, péči o válečné poškozence, péči o mládež, sociální pojištění aj. Další důležitou organizací byl Sociální ústav ČSR při ministerstvu sociální péče. Jednalo se o vědecký ústav, který pomáhal při tvorbě systému sociálního pojištění, zpracovával a odborně konzultoval návrhy zákonů ze sociální oblasti, vedl vlastní knihovnu odborné literatury a pořádal řadu vědeckých diskuzí, přednášek a sjezdů odborníků (Kodymová, 2013).

Tyto dva úřady spolupracovaly s jinými ministerstvy, okresy, obcemi a soukromými spolky. Stát tedy poskytoval komplexní sociální péči, ale s velkou pomocí dobrovolných organizací. Ty fungovaly díky angažovanosti střední třídy. Na svůj provoz musely pořádat různé sbírky, protože stát je téměř nefinancoval. Spoluprací státu a těchto soukromých spolků vznikla řada významných institucí – Masarykova liga proti tuberkulóze, Ústředí poraden pro volbu povolání, Československý červený kříž a Ústředí prázdninové péče (Matoušek a kol., 2007).

1.2 Počátky vzdělávání sociálních pracovníků

Sociální práce byla v minulosti spojována s amatérskou dobročinnou činností a z tohoto důvodu bylo problematické přesvědčit veřejnost i úřady o potřebě finančně ohodnotit sociální pracovníce a o nutnosti zajištění jejich odborného vzdělání (Matoušek a kol., 2007).

„Počátek profesionalizace sociální práce je na našem území spojen zejména se jménem Alice Masarykové, která se při pobytu v Americe seznámila s teorií a praxí sociální práce. První písemnou zmínku v českých zemích o dosud neznámém oboru publikuje v roce 1914 ve Výroční zprávě dívčího lycea na Praze 7“ (Kodymová, 2013, s. 46).

Alice si uvědomovala nutnost přechodu sociální práce z dobročinnosti k řádné sociální službě. Dobrovolnictví založené na dobrosrdečnosti a poskytování darů totiž řešilo jen následky, ale ne příčiny sociální bída obdarovaného. Proto zastávala názor, že je nutné sociální školení, kdy by pracovníci hledali příčiny této bídy, prováděli šetření v rodinách a pomáhali tuto situaci napravit. Alice upozorňovala především na dětskou otázku. Díky rozvoji industrializace si ženy musely hledat zaměstnání daleko od bydliště, odcházely z vesnic do měst, pracovaly v továrnách a tím byl narušen přirozený rodinný život, kdy byla matka doma hospodyní a starala se o děti. Bez dohledu se pak děti začaly toulat na předměstích, přibývalo krádeží a klesala kázeň ve školách. Jednalo se ovšem jen o jeden z problémů. Jako další Alice uvádí alkoholismus v rodinách, nezaměstnanost a nemoci (Lovčí, 2008).

Alice si byla vědoma toho, že pro řešení těchto problémů je potřeba proškolených pracovníků. Samostudium pokládala za nedostatečnou přípravu. Její idea bylo zřízení sociální školy, kde by studenti absolvovali nejdříve ošetrovatelský kurz, dvouletý kurz sociologický a práci v praktickém oddělení školy, kde by se věnovali sociální diagnostice (Lovčí, 2008).

Inspirovala se sociální prací v Americe, upozorňovala ovšem na to, že se nejedná o slepé převzetí všeho, co v Americe vymysleli. Zároveň ale uvedla, že není správné pouštět se do

nových oborů a ignorovat výsledky v těch zemích, kde již obor nějakou dobu funguje (Lovčí, 2008).

Výše uvedený koncept Alice Masarykové se ovšem neshodoval s názory všech odborníků. Například ředitelka berlínské Wöhlfahrtschule tvrdila, že sociální školství na vysoké škole by se příliš věnovalo teorii a málo praxi. Naopak jednatelka univerzitní rady britských sociálních škol považovala sociální vysokou školu za nutnost, aby byl obor prestižní a všeobecně uznávaný (Kodymová, 2013).

Další rozpory se týkaly náplně výuky. Sociální pracovník měl disponovat znalostmi z oboru medicíny, ale lékaři a sociální pracovníci měli rozdílné představy o rozsahu kompetencí. Lékaři chtěli, aby měli dobré znalosti z mnoha medicínských oborů. Dále požadovali, aby se jednalo o pracovníky s životní zkušeností. Sociální pracovnice vydali na toto prohlášení stanovisko, kde uvedly, že jejich obor a povolání je stejně tak samostatné jako povolání lékaře a právníka. Trvaly na tom, aby sociální pracovník byl brán jako odborník, jelikož má odpovídající vzdělání (Kodymová, 2013).

Důležitá součást výuky byla sociální politika státu, dále psychologie, sociologie, etika, biologie a samozřejmě praxe. Dobrého sociálního pracovníka nedělají ovšem pouze vědomosti, důležitá byla i motivace, sociální citění a schopnost empatie. Aby sociální pracovník mohl provádět vlastní šetření, bylo nezbytné absolvovat výcvik v metodách vědeckého výzkumu (Kodymová, 2013).

První pokus o odborné vzdělání sociálních pracovníků byl desetitýdenní kurz, který pořádala Česká zemská komise pro péči o mládež v roce 1917 (Matoušek, 2007). Spolek Vesna, sídlící v Brně, pořádal krátkodobé kurzy se sociálním a zdravotním zaměřením (Kodymová, 2013).

V roce 1918 byla zřízena Ženská vyšší škola pro sociální péči s ročním studiem, později byla škola přejmenována na Vyšší školu sociální péče v Praze a nabízela dvouleté pomaturitní studium. Návrh na zřízení školy podala Anna Berkovcová, která byla správkyně Lycea v Praze 7, ale ve skutečnosti byla autorkou návrhu Alice Masaryková. Z politických důvodů jej ale nemohla úřadům podat svým jménem (Matoušek, 2007).

Studijní náplň na Vyšší škole sociální péče byla rozdělena do tří částí (Kodymová, 2013):

1. První část (I. a II. semestr) – Výuka teoretických základů zdravotní a sociálně veřejné správy, občanského a trestního práva, anatomie, fyziologie, hygieny, psychologie,

praktická cvičení (ošetřování nemocných, exkurze v ústavech a zařízení sociální a zdravotní péče.)

2. Druhá část (III. semestr) – Praktický výcvik, který nejčastěji probíhal v Útulku a nemocnici Československé ochrany matek a dětí v Krči, v Masarykových domovech v Krči a v Praze 18. Mimo praktický výcvik probíhala výuka laboratorních prací a práce v kancelářské agendě.
3. Třetí část (IV. semestr) – Povinná praxe v protituberkulózní péči, v oboru péče o mládež a v oboru dle své volby. Dále pak výuka sociologie, sociálního lékařství, zdravotvědy, pedagogiky a administrativy.

Během studia studující skládali semestrální zkoušky, úspěšné absolvování školy bylo podmíněno složením závěrečné písemné zkoušky a komisionální zkoušky ústní. Školu absolvovalo více než 500 studentek (Kodymová, 2013).

Roku 1936 byla tato škola zrušena a v témže roce byla otevřena Masarykova státní škola zdravotní a sociální péče s dvouletým studiem (Kodymová, 2013).

Zpočátku byla kritizována sociálními pracovníci a odborníky z praxe, protože osnovy školy byly více orientovány na ošetřovatelství a zdravotnictví. Předměty jako sociologie, psychologie, sociální politika, národní hospodářství a právo byly nahrazeny předměty ze zdravotních a ošetřovatelských oborů. „V procentuálním zastoupení měly převahu zdravotnické disciplíny (72%), menší rozsah pak disciplíny sociální (19%) a společné (9%)“ (Kodymová, 2013, str. 50). Kritici uváděli, že osnovy zrušené Vyšší sociální školy v Praze byly vyváženější a změnou se výuka stane jednostrannou. Díky četným protestům byly osnovy upraveny, ale i tak došlo ke znehodnocení postavení takto vystudovaných sociálních pracovníků. Namísto profesionálních odborníků byly často považovány jen za pomocnou sílu (Kodymová, 2013).

Mimo výše uvedené nástavbové školy vyššího typu vznikaly střední sociální školy, a to Dvouletá sociální škola ve Vesně v Brně, sociální školy v Hořicích v Podkrkonoší, ve Vysokém Mýtě, v Ostravě, Jihlavě a Českých Budějovicích. Jejich osnovy se často přibližovaly osnovám vyšších škol, i tak byla škola ukončována maturitou (Matoušek, 2007). Její absolventky často nacházely uplatnění v poradnách pro matky a děti (Kodymová, 2013).

Sociální pracovníce měly po škole možnost následného vzdělávání. Jednalo se o krátkodobé doškolovací kurzy, např. tříměsíční kurz sociologie nebo seminář na podporu publikační

činnosti sociálních pracovníků. Sociální pracovníci i odborníci se shodovali na tom, že studium na škole je základem, který je důležité dále rozvíjet. Eva Taussigová navrhovala systém celoživotního vzdělávání, který by obsahoval tyto formy studia (Kodymová, 2013):

- Přednášky a tematicky laděné přednáškové cykly pořádané vědeckými ústavami
- Prohlubující studium v oblastech bytové péče, vedení sociálních a zdravotních institucí aj.
- Semináře a diskuze
- Schůzky odborného personálu z různých sociálních pracovišť
- Národní a mezinárodní konference a sjezdy sociálních pracovníků
- Exkurze na pracovištích sociální péče
- Samostudium odborné literatury
- Studijní návštěvy zahraničních organizací a škol

Sama autorka svůj koncept považovala za ideál, který ovšem není nereálný. Pro dobrý výkon profese sociálního pracovníka bylo nezbytné, aby vývoj neustrnul jen u výuky na škole, ale aby pracovníci dále nabývali nové znalosti z oboru a dále pokračovali ve svém vývoji (Kodymová, 2013).

1.3 Rozvoj profese sociální práce a profesionalizace sociálních pracovníků

„Počátek 20. století přinesl postupný zrod profese sociální práce, postavené na kořenech svépomocných, dobročinných, charitativních a jiných prosociálních opatření. A tak se stala sociální práce povoláním zcela novým, ačkoli jeho podstata byla stará jako kulturní lidstvo samo“ (Kodymová, 2013, str. 72).

I přes tento úspěch se profese potýkala s problémy. Sociální pracovníci nebyly přijímány jako odborní pracovníci, ale jako ošetřovatelky a pěstounky. Jejich nadřízení, například lékaři, byli odborníci v medicínských oborech, ale neměli vzdělání v oboru sociální práce. Proto kladli důraz na medicínskou a hygienickou složku pomoci a sociální pomoc vnímali jen jako méně potřebnou, doplňkovou složku pomoci. Sociální pracovníci také musely bojovat za platové ohodnocení své práce. Doposud byla totiž vykonávána dobročinnou službou a úřady pokládaly za nadbytečnost za tyto služby začít platit (Matoušek, 2007).

Probíhala jednání, zda neponechat tyto služby bez odměny, nebo jako vedlejší pracovní poměr a ušetřené peníze, které by jinak šly na výplatu sociálních pracovníků, využít přímo pro potřeby strádajících. Další návrhem bylo, aby byly pracovnice ohodnoceny, ale jen v minimální výši. Tím by ovšem docházelo ke znehodnocení celé profese, protože sociální pracovnice s vysokoškolským vzděláním by pobírala mzdu stejnou jako pomocný personál (Kodymová, 2013).

Do této atmosféry nastoupily první absolventky Vyšší školy sociální péče. Protože neměly žádné zázemí a oporu pro svou práci, inspirovaly se kolegyněmi za zahraničí a založily spolek s názvem Organizace absolventek VŠSP. Také předložily tři podmínky nezbytné k dobremu výkonu sociální práce (Kodymová, 2013):

1. Profilace sociální péče jako samostatného pracovního oboru.
2. Vybudování systému samostatného sociálního školství, které bude odpovídat skutečným potřebám sociální práce.
3. Sociální práce bude ohodnocena jako odborný výkon, který bude prováděn jen pracovníky s předepsanou odbornou kvalifikací.

Členky spolku se pravidelně scházely a vzájemně se podporovaly. Schůzky probíhaly nejméně dvakrát do měsíce a cílem bylo řešit profesní záležitosti. Členky založily také příruční knihovnu s odbornou literaturou. Postupem času se na schůzkách pořádaly přednášky předních odborníků z různých oborů. Přednášeli lékaři, učitelé, psychologové a praktikové v sociálním pojištění (Kodymová, 2013).

Spolek navazoval kontakty s dalšími spolky v zahraničí (např. v Paříži a New Yorku). V roce 1926 začal spolek vydávat měsíční periodikum pro členky organizace. Spolek začal být uznáván a zván k účasti na přednáškách. Alice Masaryková, tou dobou předsedkyně Ústředí dobrovolných spolků sociálních a sociálně zdravotních, vybídla členky spolku, aby samy posoudily, jak by mělo vypadat vzdělávání sociálních pracovníků a co by doporučily pro praxi. Členky spolku poté zpracovaly memorandum, kde žádaly o zachování samostatné sociální školy (Kodymová, 2013).

V roce 1927 se aktivity spolku zaměřují na rozšiřování teoretických a praktických znalostí, návštěv sociálních zařízení, pomoc kolegyním na venkově. Spolek se tak zasadil o rozvoj profese a dostal za to řadu uznání od ministerstev a sociálních institucí. V roce 1928 vychází výroční zpráva i v německém, anglickém a francouzském jazyce a je zasílána do zahraničí. Spolek také pořádá výstavu, kde prezentuje téměř 900 plakátů se sociální tematikou, které

vydaly sociální instituce po celém světě. V témže roce se spolek poprvé účastní Mezinárodní konference sociální služby v Paříži (Kodymová, 2013).

V rámci Mezinárodní konference byl zorganizován Československý sjezd sociální a zdravotní práce. Zazněla zde řada příspěvků o sociální práci od mnoha odborníků. „I. A. Bláha ve svém příspěvku definoval sociální práci jako specializovanou činnost represivní, preventivní či směřující k odstranění „sociálních nedostatků“, a to za předpokladu, že je vykovávána na základě odborné přípravy“ (Matoušek, 2007, str. 124). Zároveň zde zaznělo, že ucelené vzdělání pro tuto profesi lze získat vysokoškolským studiem. V. Vostřebalová, předsedkyně Organizace sociálních pracovníků, zase ve svém příspěvku zmiňovala důležitost přechodu od jednorázové pomoci k dlouhodobé a preventivní péči (Matoušek, 2007).

Spolek v dalších letech rozšířil své činnosti – pořádal nové kurzy, uskutečnil studijní pobyty, zakládal nové pobočky mimo Prahu a vydával publikace. Došlo také ke změně názvu spolku na Organizaci sociálních pracovníků (Kodymová, 2003).

Z výše uvedeného je jednoznačné, že o rozvoj sociální práce a profesionalizaci profese se zasloužily svou pílí nejen odborníci, ale i všechny sociální pracovníce té doby.

2 ALICE GARRIGUE MASARYKOVÁ

2.1 Život Alice Masarykové

Alice Masaryková byla dcerou Tomáše Garrigue Masaryka a Charlotty Garrigue Masarykové. Narodila se 3. května 1879 ve Vídni. Její otec se stal profesorem na nově otevřené české univerzitě, a proto se v útlém dětství přestěhovala s rodiči do Prahy. Byla nejstarší z pěti Masarykových dětí. Alice svůj život prožila nejenom v Čechách, ale mnoho let pobývala také ve Spojených státech (Skilling, 2001).

Alice své rodiče popisovala s velkou úctou. Matku považovala za velmi silnou osobnost, která zároveň byla jemná a plná něhy. O svých dětech si Charlotta Masaryková vedla deníky, do kterých si zapisovala různé postřehy z jejich života a snažila se tak poznat duši dítěte. Ve svých dětech se snažila budit ušlechtilé zájmy, povzbuzovala je v lásce k přírodě, hudbě a literatuře. Sama Charlotta byla vychovávána přísně, a proto svým dětem dopřávala hodně svobody. Stejný obdiv chovala Alice ke svému otci. Cenila si jeho přirozeně kladné životní povahy, jeho bojem za pravdu a svobodu. Se svými dětmi Tomáš Masaryk jednal jako s rovnocennými partnery, což Alice dokonale popsala v kapitole věnované boji jejího otce v odhalení padělaných Rukopisů. Alice vzpomínala na to, že jí bylo sedm let, když jí otec vysvětloval, jak poznal, že jsou Rukopisy podvrh a proč je důležité tuto pravdu odhalit. Je obdivuhodné, že Tomáš Masaryk vedl takové debaty se svými malými dětmi a neodbýval je s tím, že takové problematice ještě nemohou rozumět. Alice také uvádí, že její otec byl nesmírně pracovitý a klidný a jeho přítomnost jí dodávala pocit jistoty a bezpečí (Masaryková, 1994).

V dětství navštěvovala Alice českou školu a ve třinácti letech nastoupila do prvního dívčího gymnázia v Čechách – Minervy. Samu sebe hodnotila jako průměrnou studentku, zajímala se o antickou kulturu a četla Homéra a Platona. Spolužačky oceňovaly její smysl pro humor a zálibu v různých sportech. Zajímala se také o sociální otázky jako negramotnost a alkoholismus. Již v průběhu studií na Minervě získávala sociální citění pro potřeby lidu – zejména Slováků. Během prázdninových pobytů na slovenském statku vnímala těžké sociální podmínky prostého lidu. Alicino myšlení bylo velmi ovlivněno jejími rodiči. Její matka byla hluboce věřící a angažovala se v ženském hnutí a v sociálně demokratické straně. Otec byl přední český vzdělanec, který se účastnil řady vědeckých a veřejných diskuzí. Díky tomu měl pověst energického obhájce národních práv. Alice byla také ovlivněna jeho bojem proti

alkoholismu a antisemitismu. Oba rodiče pak usilovali o rovnoprávnost žen a své děti vedli k samostatnému myšlení. Sama Alice nebyla členkou žádné politické organizace a na rozdíl od otce se do politiky nechtěla zapojovat. Jejím zájmem byly sociální problémy a angažovanost v sociálních aktivitách. Stejně jako otec bojovala proti alkoholismu a na toto téma přeložila jednu knihu (Skilling, 2001).

Studijní léta

V roce 1898 se jako první žena zapsala na Lékařskou fakultu Karlovy univerzity, ale po roce studium ukončila. Některé zdroje uvádějí, že to bylo kvůli jejímu špatnému zraku a odmítnutí nosit brýle. Mnohem závažnější důvod byl ten, že studium medicíny jí neuspokojovalo v potřebě pomáhat lidem. Ve studiu medicíny postrádala duchovní rozměr (Skilling, 2001).

Sama Alice o této životní etapě napsala ve své knize *Dětství a mládí* (1994, str.101): „Tehdy na medicínskou fakultu ženy byly přijaty jen jako mimořádné posluchačky. Studentka byla zvláštností. Při své živé a příliš citlivé povaze jsem těžce nesla výjimečnost svého postavení.“

Také přístup některých profesorů mohl být pro Alici zklamáním. Když na zkoušce správně odpověděla, v čem se rozpouští sůl, profesor poznamenal, že její znalost plyne ze zkušeností v kuchyni, která jejím spolužákům chybí. I když chtěla studovat lékařství od svých osmi let, měla pocit, že se nerozhodla správně (Masaryková, 1994).

Po návštěvě sociálních zařízení v Anglii se ve svém přesvědčení jen utvrdila. Alice přestoupila na Filosofickou fakultu, kde studovala historii a filozofii a účastnila se sociologických přednášek svého otce. Roku 1903 úspěšně dokončila studia na Karlově univerzitě a stala se tak první ženou, která získala doktorát z historie na Filozofické fakultě. Další rok studovala ekonomii a sociologii na berlínské univerzitě, angažovala se ve studentském klubu Slávia a diskutovala o feministických otázkách. Přednášela o volebním právu žen, organizovala přednášky o abstinenci a spolupracovala s abstinenčním hnutím (Skilling, 2001). V roce 1900 se účastnila světového kongresu proti alkoholismu ve Vídni a přeložila brožuru *O alkoholismu* (Masaryková, 1994).

Pobyt v Chicagu

Alice po studiu historie a filozofie cítila, že její životní naplnění je v sociálních vědách, a proto přijala nabídku Mary McDowellové, ředitelky univerzitního settlementu v Town of Lake, studovat společenské vědy a sociologii v Chicagu. Zde se setkala s řadou amerických

průkopnic moderní sociální práce. V Chicagu se zajímala o přistěhovaleckou problematiku a problémy asimilace – zejména Čechů. Ve své eseji *The Bohemians in Chicago (Češi v Chicagu)* analyzovala jejich životní podmínky, kulturu a kulturní život, sociální a ekonomické postavení. Mimo to se podílela na výzkumu tuberkulózy, scházela se s rodinami mladistvých zločinců a organizovala klub, ve kterém děti a mladiství udržovali pořádek ve svém okolí. Díky těmto zkušenostem se v Alici probudil celoživotní zájem o sociální práci. Věřila, že sociální práce povede k duchovnímu probuzení, poctivé práci a obecné vzdělanosti. V Chicagu našla Alice své životní poslání, a to vybudovat ve své vlasti dobře fungující sociální zařízení (Skilling, 2001). „Za svého pobytu v Chicagu jsem si odnesla přesvědčení, že sociální práci přispívá duchovní uvědomělost, všeobecné vzdělání a houževnatá pracovitost“ (Masaryková, 1994, str. 104).

Dalším důvodem, proč Alice odcestovala do Ameriky, mohla být i nešťastná láska. Alice se díky svému otci seznámila s dr. Fröhlichem, který ji léčil její oční vadu. Vzbudil v ní zájem o problematiku alkoholismu a Alice se začala aktivně věnovat práci v abstinenčním hnutí. Alice si Fröhlicha hluboce vážila a zamilovala se do něj. Zřejmě pro své silné mravní zásady se nedokázala ve svých pocitech vyznat a Fröhlich zase jejich vztah považoval spíše za přátelství. Alice před svými city utekla do Spojených států amerických a s Fröhlichem si krátce dopisovala. Do toho vstoupila její matka, která za dceřinými zády napsala lékaři dopis, aby si Alici vzal za manželku. Když se o tom dozvěděla Alice, svůj vztah s lékařem ukončila a znamenalo to krátce její vztah s matkou. Možná i tato zkušenost vedla Alici k rozhodnutí zůstat sama a neprovdát se (Lovčí, 2008).

Alice Masaryková jako učitelka

Po návratu do vlasti začala pracovat jako učitelka, nejprve na dívčím gymnáziu v Českých Budějovicích vyučovala dějepis a zeměpis, později vyučovala dějepis a pedagogiku na dívčím lyceu v Praze Holešovicích. Své studentky si Alice získala svým přístupem, kdy s nimi jednala jako se sobě rovnými. V dívkách probouzela zájem o umění a o cizí země. Seznávala je se sociálními problémy a chudším studentkám vypomáhala např. zajištěním bezplatné lékařské péče. Díky svoji vřelosti a zájmu o všechny studentky se stala velmi oblíbenou učitelkou. Řadu svých studentek ovlivnila v jejich dalším životě a myšlení (Skilling, 2001).

„Dr. Alice dokázala naplnit svou třídu svým duchem. Její žáčky ji milovaly. Přinášela jim nejen hluboce prožitě znalosti, ale svou velikou živostí a citlivostí vytvářela u nich živé

vztahy, po nichž děvčata v tomto období touží“ (Švejcar, 1992, str. 322). Výuku obohacovala také o přednášky s tématy jako správná výživa, sociální hygiena a nebezpečí alkoholismu. Pořádala akce na podporu pití mléka a řádné hygieny a vydobyla si právo zařadit do výuky dobrovolné hodiny tělocviku (Lovčí, 2008).

Při svém zaměstnání učitelky se nadále zabývala sociálními otázkami, účastnila se protialkoholních kongresů a byla v kontaktu se zahraničními odborníky. Stala se místopředsedkyní abstinenční ligy vedené dr. B. Foustkou a vedla přednášky o alkoholismu (Skilling, 2001).

„V letech 1911-1912 se Alice podílela na ustavení sociologického semináře na české univerzitě, který byl sponzorován Svazem československého studentstva a Sdružením akademicky vzdělaných žen, a stala se jeho vedoucí“ (Skilling, 2001, str. 74). Sociologický seminář měl tři sekce – teoretickou, konkrétní a praktickou. Praktická sekce byla vedena Alicí, sekce se pravidelně scházela na schůzkách a za účasti odborníků a studentů zde probíhaly přednášky o chudobě, zanedbaných dětech, alkoholismu a sociální hygieně. Česká univerzita postrádala katedru sociologie, ale kvůli vzrůstající potřebě sociologie a zájmu o ni vznikl svépomocí tento seminář (Skilling, 2001). „Ačkoli Masaryk přednášel sociologii, byla to Alice, která zavedla studium praktické sociologie a sociální práce, a lze ji proto považovat za zakladatelku sociologického výzkumu v českých zemích“ (Skilling, 2001, str. 75).

Praktické úspěchy mělo i protialkoholní hnutí, ve kterém se angažovala. Na přednáškách upozorňovala na následky pití v rodinách. Ona a její spolupracovníci usilovali o zavedení abstinenční výuky na vysokých školách a pedagogiích. Jejich hlasy byly vyslyšeny a ministerstvo školství tuto výuku schválilo od školního roku 1912/1913. Budoucí učitelé se v tomto předmětu seznamovali s tím, jak alkohol negativně působí na lidské tělo, jaké duševní choroby vznikají nadměrnou konzumací a jaký vliv má alkohol na pracovní výkonnost. Takto vystudovaní učitelé měli své znalosti předávat svým žákům a odradit je tak od pití (Lovčí, 2008).

V době studií Alice zkoušela psát, překládat a přispívat články do otcova časopisu Naše doba. Pod vlastním jménem napsala článek o Helen Kellerové – hluchoněmé a slepé Američance. Pod pseudonymem Jan Skála o ní později napsala knihu, ve které podrobně popisuje dlouhý a těžký proces, během kterého se Kellerová za pomoci své učitelky naučila podle hmatu psát a mluvit, objevit přírodu, umění, literaturu, a dokonce studovat matematiku a filozofii. Stala se velmi vzdělanou a kultivovanou ženou, která bojovala za sociální spravedlnost a pro Alici byla inspirací. Dále přeložila několik dalších knih a pět kapitol knihy Na

úsvitě radikalismu od J. Bowlese Dalyho (Skillings, 2001). Knihy, které vydala později, se většinou netýkají její práce, ale vzpomínek. Útlá kniha *Vzpomínám...* (1948) je vzpomínkou na její matku, *Dopisy do vězení* zachycují Alicinu korespondenci z let 1916-1917 pro Relu Kotíkovou, se kterou Alice sdílela celu a po svém propuštění se jí dopisy snažila povzbudit. Z vězení si Alice dopisovala se svou matkou a jejich vzájemnou korespondenci publikovala pod názvem *Drahá mama / Dear Alice*. Publikace *Dětství a mládí* (1960) je vzpomínkou na rodiče a její život.

Vězení v Praze a ve Vídni

Když začala válka, Alice pobývala v Německu. Po návratu do Prahy žila s matkou a pokračovala jako učitelka na lyceu. Organizovala sbírky pro děti a matky. V roce 1914 její otec a sestra Olga odešli do exilu, aby organizovali odboj proti Rakousku-Uhersku. Alice nadále působila v sociologickém semináři, starala se o nemocného bratra Herberta a po jeho úmrtí pečovala o jeho dvě děti. Společně s Hanou Benešovou (ženou dr. Edvarda Beneše) spolupracovala se skupinou žen organizující sociální a zdravotní službu. 28. října 1915 byla Alice nečekaně zatčena a obviněna z velezrady. Podle obvinění měla skrývat vědecké knihy a rukopisy svého otce. Alice se hájila tím, že dokumenty pouze předala dr. Edvardu Benešovi a že neví nic o politických spisech, které otec ukryl před svým odjezdem. Na Alici byla uvalena vyšetřovací vazba v Praze. Alice byla optimistická a věřila, že se situace rychle vysvětlí a bude propuštěna. Na podmínky vězení si nestěžovala, a i strážníci se k ní chovali slušně. Na cele byla sama, mohla zde mít akvárium s rybkami a čerstvé květiny. Mezi zločinci a prostitutkami byla dámou z vyšší společnosti a mnoho strážných k ní takto přistupovalo. S řadou pracovníků vězení se spřátelila a oproti jiným vězňům měla řadu výhod. Koncem listopadu 1915 byla převezena do Vídně, kde mělo vyšetřování pokračovat. Alice očekávala podobně idylické podmínky a zacházení jako v Praze. Po příjezdu do Vídně přišel šok – vojáci odebrali Alici veškerá zavazadla a byla přemístěna do věznice zamořené štěnicemi a zápachem. V celách se tísnily politické vězeňkyně s prostitutkami a kriminálními delikventkami. V těchto podmínkách strávila Alice osm měsíců, během kterých si dopisovala se svou matkou. Dopisy matky pro ni byly velkou morální podporou a díky jejich korespondenci můžeme vědět, jak Alice celou tuto situaci vnímala a jak se s ní snažila vypořádat. Alicin život ve vězení byl jednotvárný, dny trávila úklidem cely, ručními pracemi a snažila se vzdělávat své spoluvězeňkyně. Během pobytu ve vězení trpěla vážnou anémií a nespavostí. Z dopisů je patrné střídání pocitů Alice – od naděje v lepší zítřky po hluboké deprese a myšlenky

na sebevraždu. I v těchto temných chvílích dokázala vytěžit maximum pro svou práci v sociální oblasti, matce v dopisech líčila, že žádná učebnice sociální patologie by jí neumožnila takový vhled do problematiky vězňů. Pro ni byl každý vězeň lidská bytost, která vinou špatného vzdělání nebo chabých morálních zásad sešla z cesty. Díky tomu měla opět sílu myslet na budoucnost – chtěla pomáhat těmto lidem a vnímala, jak moc je sociální patologie důležitá ve věznicích. V Americe věnoval tisk značnou publicitu jejímu zatčení a byly pořádány kampaně, aby ministr zahraničí využil svého vlivu a usiloval o propuštění Alice. Také její otec uveřejnil článek, ve kterém popíral, že by s ní Alice politicky spolupracovala. V červenci 1916 byl Alicin rozsudek změněn z trestu smrti na dvanáct let vězení, ale místo dalšího věznění byla propuštěna. Po svém návratu Alice nesměla vyučovat, takže jen soukromě doučovala angličtinu a čas trávila péčí o nemocnou matku a sama se zotavovala z anémie. Dopisovala si se svou spoluvězeňkyní Relou Kotíkovou, se kterou se seznámila ve vězení a která si stále odpykávala svůj trest. Rela ji velmi přirostla k srdci a v dopisech se jí Alice snažila být psychickou oporou. Také se jí v dopisech snažila vzdělávat ve filozofii, literatuře, historii a umění (Lovčí, 2008).

Aliciným zájmem byla opět sociální práce a těšila se na samostatnou republiku, kde měl být zastaralý systém sociální práce založený na dobrovolnosti nahrazen systémem veřejné sociální péče založené na demokratických principech, vědeckých základech a systematickosti a měla být prováděna vyškolenými sociálními pracovníky. Alice tajně pořádala debaty, kde se diskutovalo o sociologii a podobě školy na výchovu sociálních pracovníků. Koncem srpna 1918 byl vypracován koncept této školy, která byla na podzim 1918 otevřena (Skillling, 2001). Alice z toho měla velkou radost a pro školu vypracovala oficiální stanovy. Zdůrazňovala, že sociální práce nemůže být neorganizovaná, ale je potřeba odborně vystudovaných pracovníků, kteří ji budou systematicky vykonávat (Lovčí, 2008).

Vznik Československa

Se vznikem samostatného Československa začala etapa tvořivé veřejné činnosti Alice Masarykové. Byla jmenována předsedkyní Československého Červeného kříže a ihned po svém nástupu začala pracovat na novém konceptu této organizace. Alice se zasloužila o obrovský rozvoj sociální práce v Československu (Skillling, 2001). O této životní etapě podrobně informuje kapitola 3.2 *Alice jako předsedkyně Československého červeného kříže* této bakalářské práce.

Poté, co se T. G. Masaryk stal prezidentem, požádal Alici, aby se místo nemocné matky ujala role první dámy. V roce 1923 její matka zemřela a Alice se začala starat i o domácnost. Za svého působení v roli první dámy ovlivnila i podobu Pražského hradu – díky spolupráci s architektem Plečnikem, který se zabýval přestavbou hradu (Chvátalová, 2009). Funkci první dámy Alice zastávala 17 let až do smrti otce v roce 1937. Ve své funkci měla zodpovědnost za prezidentův oficiální program, organizovala slavnostní obědy a večere a soukromá setkání se zahraničními hosty. Také se účastnila řady slavnostních a veřejných shromáždění a doprovázela svého otce na oficiálních zahraničních cestách. Řada lidí z prezidentova okolí s Alicí nevycházela, prezidenta prý přísně kontrolovala a kvůli snaze vykreslit otce v nejlepší světlo se dostala do sporu s Karlem Čapkem, který o prezidentovi psal knihu *Hovory s T.G.M.* Snažila se knihu cenzurovat a potlačovat zmínky o ženách a věcech, které by vrhaly stín na jejího otce. V roce 1935 kvůli zhoršenému zdraví Masaryk abdikoval a v září 1937 zemřel, což pro Alici byla velká rána (Skilling, 2001).

V roce 1938 se nad republikou stahovala mračna, ale Alice věřila, že k válce nedojde. Ve svých projevech zdůrazňovala důležitost míru a mezinárodní spolupráce. Její mírové představy se však neuskutečnily. V prosinci 1938 Alice rezignovala na funkci v Československém červeném kříži (Skilling, 2001).

Odchod do exilu

15. března 1939 nacisté obsadili Čechy a Moravu a vše, o co její otec usiloval, bylo zmařeno stejně jako většina její práce pro Československý červený kříž. Alice dále nechtěla žít v okupované zemi, opustila Prahu a po měsíci stráveném u sestry Olgy v Ženevě odcestovala do Ameriky, kde zůstala osamocena v exilu po celou válku. V Americe se setkala se svými starými přáteli a absolvovala několik veřejných vystoupení. Její bratr Jan ji z Anglie požádal o přednes na domluveném turné. To bylo pro neúspěch po třech přednáškách ukončeno, protože Alice nedokázala na veřejnosti hovořit o tragédii Československa. Alice se trápila výčitkami, že svého otce a bratra zklamala, propadla do hlubokých depresí a v prosinci 1939 se psychicky zhroutila. Začalo tím pětileté období útrap, kdy střídala různá sanatoria a byla na tom psychicky špatně (Skilling, 2001).

V roce 1945 se Alice vrátila do vlasti, dny trávila v bytě v Praze nebo v Bystřičce na Slovensku. Trápila se minulostí, byla otřesena válkou a oslabena nemocí. Do veřejného života se už aktivně nezapojila. Věnovala se sepisováním vzpomínek na rodiče a připravovala k vydání matčiny dopisy, které dostávala do vězení. Dalším otřesem pro ni byl únor 1948, kdy

se moci chopili komunisté a kdy tragicky zemřel její bratr. Alice byla přesvědčena, že z hlubokého zoufalství spáchal sebevraždu. Z obav o vlastní bezpečnost strávila Vánoce u sestry Olgy v Ženevě a v roce 1950 odjela do Spojených států amerických (Skilling, 2001).

Protože Alici nebyl přiznán přistěhovalecký statut, měla jen malý příjem, nevztahovalo se na ni sociální pojištění a musela platit daně. I přes tyto překážky byla ve svém druhém exilu spokojenější a věnovala se různým aktivitám. Stala se významnou členkou československé komunity, účastnila se kulturních aktivit a společenských akcí. Byla členkou organizací pomáhající uprchlíkům z Československa. Se sestrou Olgou, která za ní po smrti manžela přicestovala, se zasloužily o zřízení Masarykova publikačního fondu, který měl sponzorovat vydávání Masarykových děl. Měla projevy ke krajanům prostřednictvím Rádia svobodná Evropa. Pronášela jim vánoční, velikonoční a novoroční poselství, ve kterých často mluvila o náboženství, míru a lásce a vzpomínala na své zážitky z vlasti. Věnovala se také psaní, pracovala na své autobiografii, složené ze vzpomínek na dětství a mládí. Dny trávila dopisováním si s přítelkyněmi, sestrou, neteřemi a kamarádkami ze školy (Skilling).

Posledních deset let žila u přítelkyně, která se o stále hůře vidící Alici svědomitě starala. V posledních letech života se živě zajímala o československou komunitu a nadále vedla korespondenci s přáteli. Poslední rok života strávila v Českém domově pro přestárlé nedaleko Chicaga. Uvažovala nad návratem do Československa, ale rozmyslela si to, protože dle jejích slov vládla v zemi protikřesťanská filozofie. Před svou smrtí Alici navštívila slovenská novinářka. Alice hovořila slovensky, vyznala se ze své lásky slovenskému národu a projevila lítost nad tím, že byla celý život svobodná.

29. listopadu 1966 ve věku 87 let Alice zemřela a pohřbena v Americe. V roce 1994 byl její popel převezen do Česka a uložen do rodinné hrobky v Lánech (Skilling, 2001).

3 VZNIK ČESKOSLOVENSKEHO ČERVENÉHO KŘÍŽE

Do vzniku Mezinárodního Červeného kříže neexistovala pomoc raněným vojákům ve válkách. Ti bez zdravotní pomoci umírali přímo na bojištích. Švýcarský obchodník Jean Henry Dunant se při své obchodní cestě stal svědkem jedné z bitev, během které proti sobě bojovalo přes 300.000 vojáků. Po boji zůstalo na bojišti přes 40.000 mrtvých a raněných vojáků. Dunant po tři dny a noci pomáhal vojáky ošetřovat a po návratu domů své zážitky sepsal v knize *Vzpomínky na Solferino* (1862). Tuto knihu pak rozeslal evropským panovníkům a státníkům. Procestoval řadu evropských států, kde osobně diskutoval o myšlence založit mezinárodní dobrovolnou organizaci, která by pomohla raněným vojákům a zároveň byla chráněna mezinárodní dohodou. Díky jeho aktivitám a aktivitám jeho spolupracovníků byl v roce 1863 v Ženevě založen Mezinárodní výbor Červeného kříže (Švejnoha, 2006). Zásady Mezinárodního Červeného kříže vychází z Ženevských úmluv o ochraně obětí válek. Tvůrcem těchto úmluv je Mezinárodní Červený kříž a doposud vznikly čtyři. První úmluva z roku 1865 se týkala raněných a nemocných vojáků ve válce. Zaručuje jim lidské zacházení a humanitní přístup, zajištění lékařské pomoci a ochranu. Druhá úmluva z roku 1899 se týkala raněných a nemocných v námořních bitvách. Třetí úmluva z roku 1929 byla zaměřena na ochranu válečných zajatců a čtvrtá úmluva z roku 1949 pojednává o ochraně civilních osob za války (Haburajová-Ilavská, 2010).

Před vznikem Československého červeného kříže fungovaly na území Československé republiky dvě Společnosti Červeného kříže – „Rakouská společnost Červeného kříže“ na území Čech a Moravy a „Uherská společnost Červeného kříže“ na území Slovenska. Všechny významné posty v těchto organizacích zastávali představitelé vysoké a nižší šlechty, zástupci buržoazie, lékaři, důstojníci aj. Dobročinná práce zde byla zastávána převážně zámožnou vrstvou obyvatel. Protože se jednalo převážně o německé instituce sloužící habsburskému režimu, neměly aktivity těchto institucí u českého obyvatelstva velký ohlas (Švejnoha, 1990).

Československý červený kříž (ČSČK) byl založen krátce po vzniku Československé republiky. 1. února 1919 byla sociálními pracovníky zorganizována schůze, na které byl zvolen užší výbor, který požádal prezidenta republiky o souhlas se vznikem organizace a jmenování dr. Alice Masarykové jako předsedkyně ČSČK (Švejnoha, 1999).

6. února 1919 prezident Československé republiky T.G. Masaryk odpověděl dopisem, ve kterém uvedl, že je nezbytné vybudovat organizaci Červeného kříže a její pobočky na území

celého Československa. Alici pověřil k tomu, aby bez odkladu začala pracovat na zorganizování instituce (Švejnoha, 1990). S Alicí spolupracovala řada významných spolupracovníků, například profesor MUDr. Rudolf Jedlička nebo prof. MUDr. Ladislav Syllaba. Zapojila také řadu svých přátel jako Hanu Benešovou, Relu Kotíkovou a Ing. Otakara Dorazila.

„Začátky ČSČK byly velmi skromné. Začalo se úřadovat v pokojíku dr. Alice Masarykové až do doby, než ministerstvo sociální péče postoupilo část svých místností v Clannerově paláci“ (Švejnoha, 1990, str. 14).

Clannerův palác se později stal oficiálním sídlem organizace. Organizace se masivně rozšířila po celé republice a na konci roku 1919 měla na území Čech a Moravy celkem 253 místních spolků. V témže roce byl ČSČK uznán Mezinárodním výborem Červeného kříže v Ženevě. Jeden z prvních úkolů organizace byla pomoc obětem první světové války – zajišťovala styk zajatců s rodinami a pomáhala uprchlíkům. Organizace budovala zdravotní ústavy a dětské prázdninové osady, poradny pro matky a děti, jesle, útulky rodiček, sirotčince, útulky pro starce apod. ČSČK také pomáhal při živelných pohromách, zajišťoval přepravu nemocných do ústavů a organizoval dopravní zdravotní službu (Švejnoha, 1999).

Dále ČSČK zajišťoval pomoc pro stávající nemocnice a sociální ústavy, otevíral nové nemocnice, ve spolupráci s americkými učiteli otevíral zdravotní školy. Vybuodoval systém pojezdnych ambulancí pro odlehlé oblasti a zřídil zdravotní vlak, dodával potraviny pro děti, zajišťoval humanitární pomoc pro oblasti postižené přírodní katastrofou. Zejména na Slovensku pořádal dětské zdravotní tábory a v Podkarpatské Rusi organizoval očkování proti tyfu (Švejnoha, 2012). Na školách ČSČK organizoval tzv. mléčné akce, při kterých propagoval pití mléka a pořádal přednášky o zdravé výživě (Lovčí, 2008).

Protože Alice měla v plánu poskytovat pomoc celému národu, vzrostl počet pracovníků z 34000 na 200000, a to během dvou let existence ČSČK (Haburajová-Ilavská, 2010). Tato organizace ČK byla pokroková, protože pomoc již nebyla zaměřena jen na poválečnou pomoc, ale celkově aktivity směřovala všude tam, kde chyběla sociální nebo zdravotní péče. Místní spolky ČSČK se staly základnami, které organizovaly sociální péči, pořádaly kurzy první pomoci, přednášky o zdravotní a sociální péči a pracovaly s dorostem (Švejnoha, 1990).

ČSČK ale nepřijímal jen humanitární pomoc ze zahraničí, ale sám se angažoval v pomoci jiným zemím. Například do Ruska sužovaného hladomorem byl vyslán vlak s potravinami a

šatstvem. ČSČK také poskytl peníze na obnovu místní školy a na zřízení nového zemědělského učiliště (Švejnoha, 1990).

3.1 Dorost ČSČK

Alice znala program a práci Dorostu Červeného kříže ze zahraničí a byla jím nadšená. Proto prosadila založení Dorostu Červeného kříže i v naší zemi.

Dorost ČSČK pak rozvíjel prospěšnou činnost na základních a středních školách. Díky svému programu zlepšoval zdraví dětí. Program fungoval na principu hry, děti si díky ní osvojovaly pravidla hygieny a ve školním roce 1920/1921 do ní bylo zapojeno na 70.000 dětí (Švejnoha, 1990).

Dorost ČSČK byl jedinou organizací, která měla svolení ministerstva k působení na školách. V rámci zlepšení zdraví dětí vybavoval školy lékárníčkami a prováděl zdravotní prohlídky dětí – měřil jim zrak a zapisoval do zdravotních záznamů jejich zdravotní stav. Prioritou organizace bylo naučit žáky hygienickým návykům, umožnit jim práci na čerstvém vzduchu a naučit je udržovat pořádek ve svém okolí. Školy byly zásobeny hygienickými a zdravotními potřebami např. umyvadly, mýdlem, ručníky, osobními váhami. Žáci byli vedeni k samostatnosti a soběstačnosti, například prací na zahrádkách, kdy vypěstovanou zeleninu dodávali chudým obyvatelům. Alice měla zájem, aby kromě zdravotnických cílů měla organizace i další poslání – a to rozvoj empatie mezi dětmi a posílení jejich charakteru. Děti se učily pomáhat druhým a také navazovat nová přátelství korespondencí s dětmi v republice a v zahraničí. Pro oběti živelných pohrom organizovaly sbírky a vyráběly ošacení. Jednalo se o organizaci s velkým počtem členů, v roce 1924 jich měla přes 290000 a tím se stala čtvrtou nejpočetnější organizací Dorostu ČK na světě (Lovčí, 2008).

3.2 Alice jako předsedkyně Československého červeného kříže

Alice Masaryková měla jasnou představu o nově vzniklé organizaci. Rakouskou a Uherskou společnost Červeného kříže pokládala za překonanou a chtěla tento zastaralý model opustit. Z organizace, která byla zaměřena na dobrovolnické sbírky s orientací na pomoc při válce, se rozhodla vytvořit organizaci, která v období míru usiluje o fyzické a morální zdraví národa (Haburajová-Ilavská, 2010).

Pro Alici byla práce pro ČSČK prioritou, a proto utlumila své aktivity v jiných spolcích. Odmítla i politickou dráhu, protože se cítila, že je předurčena pro jinou práci. Veškerý svůj

čas a energii věnovala ČSČK, pořádala množství akcí a prováděla inspekční cesty po republice. Zajímalo ji, s jakými problémy se potýkají jednotlivé spolky a jak fungují. Velmi často propagovala snahy ČSČK na veřejných vystoupeních. Za způsob, jakým mluvila, byla chválena recenzenty. Jeden z nich ji chválil za to, že je energická, mluví věcně, živě a pozorně (Lovčí, 2008). Důležitost projevu si Alice uvědomovala, jak se můžeme dočíst v její publikaci *Dopisy do vězení* (Masaryková, rok neuveden, str. 45): „A pak mluvení a myšlení jdou ruku v ruce. Kdo jasně myslí, jasně mluví, nalezne slovo, odstín hlasu – vše pak působí jasně, pravdivě.“

Alice usilovala o to, aby ČSČK nebyl pouze organizací pomáhající ve válečných konfliktech obětem, ale aby fungoval jako organizace, která podporuje fyzický i duchovní rozvoj člověka. Také upozorňovala na to, že úkolem organizace by měla být mezinárodní spolupráce, posilování míru a předcházení válkám. Toho chtěla dosáhnout právě péčí o zdraví národa – duševní hygienou. Vnímala úzkou souvislost mezi zdravím národa a mírem, protože zdravý národ je méně náchylný k podrážděnosti, nesnášenlivosti a agresivnímu jednání ve vztazích se zahraničím (Haburajová-Ilavská).

Na podporu mírového smýšlení se od roku 1920 se po celé republice organizoval tzv. velikonoční Mír Červeného kříže. Každý rok probíhal pod jiným heslem (např. „Úcta ke stáří“, „Dobro dětí především“) (Švejnoha, 1990). Z Velikonočních míru Červeného kříže v roce 1948 vznikl Světový den Červeného kříže (Chvátalová, 2009).

Ve své funkci Alice podnikla řadu cest do zahraničí. V Paříži vyjednala pomoc spojeneckých humanitárních organizací a požádala o podporu Rockefellerovu nadaci, která finančně podporovala mnoho sociálních a zdravotních organizací po celém světě. V Londýně hledala pomoc u Britského Červeného kříže. Díky pomoci Amerického Červeného kříže obdržel ČSČK zásilku oblečení a léků. Pomoc přišla také od Mezinárodního Červeného kříže, který požádal své členské organizace o pomoc Československu (Haburajová-Ilavská, 2010). Zásluhou Alice obdržel ČSČK odhadem 120 milionů korun ve formě potravin, oblečení, prádla a léků. Organizace dr. Eversola, s níž byla Alice v úzkém kontaktu, poskytl příspěvek ve výši 700 milionů Kč (Lovčí, 2008).

Aby mohl fungovat nový koncept sociální práce, požádala Alice svou učitelku Mary McDowellovou o pomoc. Díky tomu do Prahy dorazila z Ameriky delegace tří sociálních pracovníků, které měly provést vědecký průzkum sociálních podmínek v Praze – zdravotního stavu obyvatel, sociální péče, vzdělání a zaměstnanosti. Dalším úkolem bylo zřídit s jejich

pomocí letní školy, kde by se sociální pracovníci mohli seznámit s moderními metodami sociální práce v Americe. Pozornost věnovala také Slovensku, kde ve spolupráci se spolkem Živena organizovala roční kurzy pro sociální pracovníky (Haburajová-Ilavská, 2010).

Alice se také účastnila čtyř Mezinárodních konferencí Červeného kříže a byla zvolena do Výkonného výboru a Rady guvernérů Ligy společností ČK a ČP. Jednalo se o velkou poctu a do dnešní doby se dalším zástupcům ČSČK a ČČK nepodařilo tuto funkci zastávat (Švejnoha, 2012).

Její program ČSČK byl založen na mravnosti, varovala před užíváním alkoholu a tabáku, upozorňovala na potřebu jasného a otevřeného vyjadřování, vyhýbání se lhaní, propagovala podporu mužům se zájmem o rodinu a rodinný život a zájem žen o veřejné dění. Zajímala se o vzdělanost zdravotních sester a sociálních pracovníků. Díky jejímu obrovskému úsilí a zápalu pro věc dokázala svůj náročný program plnit (Haburajová-Ilavská, 2010).

Zasloužila se také o zřízení samaritánské služby, jejímž smyslem bylo zajistit první ošetření nemocnému nebo raněnému do příchodu lékaře. S touto myšlenkou přišel lékař MUDr. Welz a na něj pak po válce navázal ČSČK. Byl zřízen samaritánský sbor ČSČK a Alice se stala předsedkyní. Napřed byla tato služba soustředěna do horských a těžko přístupných oblastí, později na území celého státu. Byly budovány samaritánské stanice, kde byly lůžka, základní zdravotnický materiál a někdy i rentgen. Alice tuto činnost vnímala jako mírovou, ale později uznala, že vycvičené samaritánské sbory by velmi pomohly i za válečné situace (Lovčí, 2008).

Aby organizace rozšířila povědomí o svých aktivitách, vydávala mimo brožur a knih také časopisy. Nejrozšířenějším bylo periodikum Zdraví lidu, který byl zaměřen na zdravotní rady pro obyvatele. Zprávy Čsl. Červeného kříže byly dalším významným periodikem. Alice do časopisu občas také přispívala články, zejména projevy a slavnostními řeči. Články jiného obsahu zveřejňovala anonymně, protože její náboženské přesvědčení jí znemožňovalo zviditelňovat své zásluhy (Lovčí, 2008).

Přínos Alice jako předsedkyně ČSČK byl obrovský. Jak uvádí Haburajová-Ilavská (2010, str. 132): „V roku 1939 po dvadsaťročnej práci, vykazoval Červený kříž túto bilanciu: viac než 300 stredísk prvej pomoci, vyše 100 obilných zdravotných staníc, 190 sanitiek a 102 ďalších zdravotných dopravných prostriedkov, 2 vlaky, 1 lietadlo, 42 nemocníc s 2000 lôžkami, 74000 samaritánov a 12707 dobrovoľných sestier.“

Její spolupracovníci o ní hovořili jako o silné morální osobnosti a poukazovali na její nesmírnou pracovitost, silnou duševní sílu a optimismus (Haburajová-Ilavská, 2010). Na druhou stranu její pracovitost a absence odpočinku měla i negativní dopady – stavy silné přepracovanosti, které vedly až k nervové vyčerpanosti. Za svou práci nebyla nijak honorovaná a trápilo ji, že je finančně odkázána na svého otce. Dala ovšem na rady svého otce a okolí, kteří tvrdili, že by se mohl bulvární tisk pouštět do různých spekulací a vinit jí z obohacování (Lovčí, 2008).

3.3 Odkaz Alice Masarykové v ČSČK

Tato úspěšná etapa ČSČK skončila v roce 1938, a to při nevyšším rozmachu organizace. V té době existovalo na území republiky 720 místních spolků sdružující přes 200 000 členů. Organizace provozovala 333 stanic první pomoci, 49 vlastních ústavů se 3542 lůžky. Počet dobrovolných sester byl 12707 a Dorost ČSČK měl přes 800000 dětí (Johanovská, 1946).

Existence ČSČK byla ohrožena bezprostředně po vzniku protektorátu Čech a Moravy, německým okupantům se nelíbilo zachování organizace, která reprezentovala státní československou suverenitu (Švejnoha, 1990). V tomto období také rezignovala na svou funkci předsedkyně Alice Masaryková. Jak uvádí Johanovská (1946, str. 13): „Neodpovědný bulvární tisk začal útočit na Čs. Červený kříž, který byl znám svou oddaností a věrností k oběma presidentům republiky, a na jeho předsedkyni dr. Alici Masarykovou, která, aby její osoba nebyla podnětem pro tyto útoky, vzdala se v listopadu 1938 funkce předsedkyně Čs. Červeného kříže a odjela do ciziny, aby tam dále pracovala ve prospěch našeho národa a Čs. Červeného kříže.“

Útoky tisku ale neustaly a tiskem byli napadáni úředníci a funkcionáři ČSČK. I přesto mohl ČSČK vykonávat svou obvyklou mírovou práci, a to až do počátku druhé světové války (Johanovská, 1946). V únoru 1940 proběhlo zatčení vedoucích funkcionářů ČSČK včetně předsedy generála Haeringa. V srpnu 1940 pak došlo k definitivnímu ukončení činnosti ČSČK – budova ČSČK byla obsazena německým gestapem a majetek ústředí a všech místních spolků byl zabaven. Všechny budovy místních spolků byly obsazeny a spolky musely ukončit činnost. Největší ztráty ovšem nebyly na majetku, ale na životech. Mnoho vedoucích funkcionářů bylo popraveno nebo zemřelo v koncentračních táborech a vězeních. Více než 200 dobrovolných sester ČSČK bylo popraveno (Švejnoha, 1990).

Formálně tedy ČSČK přestal existovat, ale jeho členové a funkcionáři se přihlásili do podobných sociálně zdravotních institucí a pokračovali ve své práci a po skončení války obnovili svou práci pro obnovený ČSČK (Švejnoha, 1990).

V tomto období jsou v publikacích ČSČK stále zdůrazňovány zásluhy Alice Masarykové v počátcích ČSČK. Změna nastává po politických změnách v roce 1948. Například v publikaci *Československý Červený kříž 1919-1948* (1952) se dočteme, že ČSČK byl za první republiky politickou organizací a činnost organizace byla zaměřena na zastírání třídních rozporů se snahou utlumit revoluci dělnické třídy. Veškeré aktivity a akce považovali za předstíranou snahu o péči a kritizovali i pestrost aktivit. „Pestrost, kterou vyniká činnost ČSČK v předmnichovské republice, je výrazem úplné rozdrobenosti a nahodilosti sociální a zdravotní péče za kapitalismu. Je důkazem toho, jak málo se starala vládnoucí buržoasie o ty, kteří dědičnou kletbou nebo vinou poměrů neprobudili se k řízení svých osudů“ (ČSČK, 1952, str.11). V publikaci je také kritizována spolupráce s USA a západními zeměmi a práce pracovníků organizace ve vedoucích funkcích. „Obětaví, ale politicky neuvědomělí drobní pracovníci ČSČK, kteří nepěstovali humanitu ani ze sportu, ani z dlouhé chvíle nebo pro zábavu, ale kteří se domnívali, že svou prací vykonají dobré dílo, byli ve vleku buržoasní ideologie ČSČK a neměli na jeho vedení rozhodující vliv“ (ČSČK, 1952, str. 17). Obdobné názory jsou publikovány v článku *Československý Červený kříž vybudujeme jen s uvědomělými pracovníky* (ČSČK, 1950, str. 4): „V nejlepším případě hleděl příslušník buržoasie prací v Červeném kříži potlačit vlastní špatné svědomí, že svou činností, která rozvracela hospodářské poměry, způsobuje hlubokou sociální bídu u řady svých spoluobčanů. Mnohem hojněji tu však jde o okázalé projevy oné neblaze proslulé „lidumilnosti“, jak ji všichni tak dobře známe z let před druhou světovou válkou.“

ČSČK dále bojoval za uchování míru a vykonával záslužnou činnost ve zdravotnictví a v sociální péči, ale již nebyly vyzdvihovány zásluhy Alice Masarykové. Až po dlouhých letech a změně politického režimu mohlo být dílo Alice Masarykové znovu oceněno a bylo možné bez cenzury hovořit o Alici a její rodině. K tomuto se vyjadřuje prof. Josef Švejcar v článku *Život v dosahu záře T.G.M* (1992, str.6): „Dnes je pro mne úlevou, že o něm mohu mluvit nejen v osobním styku jako dosud, ale veřejně. V poslední době před naší revolucí bylo několik jubileí našeho státního života, a tedy i Masarykových. Vždy jsem byl požádán o projevy v televizi, rozhlasu i domácím tisku jako nejstarší očitý svědek v našem životě nově vzniklém. Po nadšeném záznamu spolupracovníků bylo vše bez milosti škrtnuto, bez omluvy a vyrozumění.“ V témže článku píše i o práci Alice: „Dnes, po době, kdy celé dílo dr. Alice

Masarykové bylo s nepochopitelnou nenávistí beze zbytku zničeno a rozmetáno, jeho zánik sdílelo i vědomí o vynikající osobnosti dr. Alice Masarykové. Celé její dílo vyjadřovalo její velkou, neústupnou náročnost, veliké sebezpřemáhání a odříkání, její ohromnou inteligenci s neúprosnou kritičností. To nejsou vlastnosti lidmi oblíbené, zvláště, má-li je žena, jejíž převaha toho času je nerada uznávána a přijímána. Ale právě ona by měla a mohla být příkladem pro náš život, má-li se povznést z našeho mravního a citového úpadku.“

K návratu k myšlenkám Alice Masarykové vyzýval prof. Josef Švejcar i v článku *Zamyšlení nad Červeným křížem a rodinou* (1993, str. 11): „Ještě nedávno se zdálo, že myšlenky a úsilí dr. Alice Masarykové, věnované péči o dítě v rámci zcela nově pojaté činnosti jí zakládaného Československého červeného kříže, jsou dokonale rozbity a pohřbeny.“ V článku autor uvádí praxi Alice Masarykové, která v té době byla pokroková – například v porodnicích byly děti ponechány u matek a ty měly možnost je kdykoliv nakojit. Celkově autor poukázal na řadu činností prospěšných dětem a článek zakončuje následovně: „Za totalitního režimu Červený kříž tuto práci opustil a zaměřil se především na činnost „válečnou“. Dnes je třeba, aby se vrátil k původním myšlenkám své zakladatelky v plné spolupráci s ostatními institucemi a podpořil změnu vývoje naší rodiny.“

Americký Červený kříž si odkazu Alice Masarykové vážil a mohl práci Alice propagovat. U příležitosti desátého výročí jejího úmrtí uspořádal vzpomínkový večer, kterého se zúčastnili kromě reprezentantů Amerického Červeného kříže také představitelé československého exilu a Alicini přátelé. V Americe byla také vystavena pamětní busta Alice v muzeu Amerického Červeného kříže a v této zemi byl vydán její první životopis, který roku 1980 napsala dr. Ruth Crawford Mitchellová (Lovčí, 2008).

Podobné kroky mohly být v českém a slovenském prostředí uskutečněny až po listopadu roku 1989. V roce 1996 byla odhalena Alicina pamětní deska v pražské Loretánské ulici č. 18 a v roce 2002 byla otevřena Pamětní síň Alice Masarykové v Muzeu T. G. Masaryka (Lovčí, 2008).

Změny nastaly i v Českém Červeném kříži, který se opět může hrdě hlásit ke své zakladatelce a její památku si pravidelně připomínají. Jejím jménem – Alice – nazval Domácí ošetrovatelskou péči ČČK. Došlo k uspořádání několika „Memoriálů Alice Masarykové“ při kterých se zábavnou formou šíří mezi dětmi zdravotní, ošetrovatelské dovednosti a informace o činnosti a historii Červeného kříže. ČČK se také v roce 1994 zasloužil o převezení

urny s Aliciným popelem zpět do vlasti a o uložení jejich ostatků do rodinné hrobky v Lánech (Lovčí, 2008). Podle Alice je také pojmenováno nejvyšší vyznamenání ČČK - Medaile Alice Masarykové. Toto ocenění vzniklo v roce 1994 a je udělováno od roku 2003 (online <http://www.cervenkyriz.eu/cz/mam.aspx>).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 POJETÍ VÝZKUMU:

Alice Masaryková byla autorkou několika knih, ve kterých popisovala své mládí a rodinné zážitky. V těchto knihách lze vysledovat idylické rodinné zázemí, ve kterém vyrůstala a které ji v její práci ovlivnilo. Pro realizaci výzkumu jsem ovšem chtěla využít odborná díla, která by byla více zaměřena na její pojetí sociální práce. Bohužel své články do Zpráv Československého kříže psala často anonymně a pod svým jménem publikovala často jen různá poselství při příležitosti oslav a výročí. Z tohoto důvodu jsem neanalyzovala pouze jedno dílo, ale na cílové otázky jsem hledala odpovědi v různých článcích a příspěvcích vydaných jejím jménem.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné problémy:

Cíl výzkumu:

Identifikovat sociální a pedagogické myšlenky Alice Masarykové v jejich dílech a článcích.

Dílčí cíle:

1. Analýza struktury a cílů Československého Červeného kříže v pojetí Alice Masarykové.
2. Názor Alice Masarykové na výchovu a dětství.
3. Analýza organizace a cílů Dorostu ČSČK v pojetí Alice Masarykové.
4. Pedagogické a sociální myšlenky A. Masarykové v publikaci Dopisy do vězení.

4.2 Výzkumné otázky

1. Jakou strukturu a cíle měl ČSČK v pojetí Alice Masarykové?
2. Jakým způsobem pohlížela na období dětství a jaké jsou její názory na výchovu dětí?
3. Jak byl organizován Dorost ČSČK a jaké měl cíle podle Alice Masarykové?
4. Jaké pedagogické a sociální myšlenky lze identifikovat v díle Dopisy do vězení od A. Masarykové?

4.3 Metoda sběru dat

Ve výzkumu byla využita kvalitativní obsahová analýza textu. Cílem této analýzy je popsat a vysvětlit obsahovou strukturu textu. V první části analýzy jsem vytvořila kategorie, kterých se má výzkum týkat (sociální myšlení, pedagogické myšlení, dětství, výchova, sociální systém Červeného kříže). Následně byl vybrán podle kritérií selekce materiál, který jsem

následně posoudila a charakterizovala. Určila jsem cílové otázky a dle nich směr analýzy. Cílem této analýzy je porozumět výpovědi autora a tento text vysvětlit.

Samotná analýza probíhala rozložením textu v dokumentu do jednotek prostřednictvím kódování. Tyto kódy byly poté zařazeny pod kontextové kategorie a následně vyhodnoceny shrnutím nebo srovnáním. Ve shrnutí bylo využito parafrázování a redukce textu tak, aby bylo zachováno jádro obsahu textu. Postup analýzy není v odborných publikacích pevně stanoven. Také výzkum obsahovou analýzou textu není nikdy uzavřený, protože badatel i čtenář mohou výzkum uchopit v novém kontextu (Gulová a Šíp, 2013).

4.4 Výzkumný soubor

Jako výzkumný soubor byly určeny tyto texty:

- Články publikované Alicí Masarykovou v periodiku Zprávy z Československého Červeného kříže z let 1920–1939. Z publikovaných článků byly vybrány ty, ve kterých se zabývala sociálními otázkami, cíli Červeného kříže a Dorostem ČSČK.
- Kniha Dopisy do vězení, autor A. Masaryková, rok vydání neuveden. V úvodu knihy A. Masaryková uvádí, že se nejedná o literaturu, ale o sociální práci, z tohoto důvodu byl dokument zařazen do výzkumu.
- Kniha Československý červený kříž, autor A. Masaryková, rok vydání 1992, k analýze využity kapitoly 3. Dieťa a 6. Dorast Červeného kříže

5 ANALÝZA STRUKTURY A CÍLŮ ČESKOSLOVENSKÉHO ČERVENÉHO KŘÍŽE

Výzkumná otázka č. 1: Jakou strukturu a cíle měl ČSČK v pojetí Alice Masarykové?

Zdroj analýzy: Periodikum Zprávy Československého Červeného kříže, rok vydání 1920, ročník 1, číslo 1, článek Nejnaléhavější sociální a zdravotní úkoly místních spolků ČS. Červeného kříže v roce 1921-22, autor Dr. Alice Masaryková

Text byl zkoumán a následně rozdělen do následujících kódů a kategorií. Kategorie jsou následně analyzovány.

Kategorie	Kódy
1. Změna programu	Mírová činnost, Živelné pohromy, Změna organizace, Aktuální stav, Budoucí plány
2. Objekt pomoci	Cílové skupiny, Vyhledávání cílových skupin, Evidence cílových skupin
3. Subjekt pomoci	Kdo provádí péči, Kooperace ústředí-spolek, organizace kooperace
4. Občanská péče	Dělení tělesná a mravní, Nepeněžní pomoc, Právní služby, Pomoc v životní situaci, Příklad komplexní péče
5. Financování	Fond rodinné péče, Fond orthopedický, Fond epidemický, Finanční nákladnost,
6. Zdravotní péče	Lékařská péče na venkově, Profesionální ošetrovatelská služba, První pomoc
7. Požadavky na pracovníky	Lidský přístup, Zájem o klienty, Mravní péče

Tabulka 1 – Kategorie a kódy k otázce č. 1

1. Změna programu

Dr. Alice Masaryková jako předsedkyně nově vzniklého Československého Červeného kříže představila úplně nový koncept této organizace. Válečnou činnost rozšířila nově na činnost mírovou. Díky tomu nebyla pomoc zaměřena pouze na vojáky, ale pomoc se rozšířila i pro civilní osoby. Tuto pomoc civilistům nazvala „Občanská péče“.

Organizaci budovala po skončení války, kdy byla země velmi zpustošená a většina obyvatel trpěla nedostatkem všeho, takže bylo potřeba jim rychle pomoci. Další hrozbou byly různé epidemie a živelné pohromy. Jejím cílem bylo zajistit první pomoc při těchto událostech a zajistit dobré fungování místních spolků ČSČK. Místním spolkům připisovala velkou důležitost, protože místní spolky tvořili lidé, kteří své město dobře znali, věděli, komu je potřeba pomoci, a jaké konkrétní problémy trápí dané město, na rozdíl od okresních spolků nebo ústředí ČSČK.

2. Objekt pomoci

V článku Alice stanovila tyto cílové skupiny, ke kterým by měla pomoc směřovat:

- Příslušníci rodin legionářů a vojáků
- Rodiny postižené živelnou pohromou
- Osoby vyžadující poskytnutí první pomoci při různých úrazech

Věk v cílových skupinách nebyl vymezen, péče se vztahovala na děti i dospělé. Pracovníci jednotlivých spolků měli sami aktivně vyhledávat a vést seznam vdov a sirotek po padlých vojácích, rodin invalidních a nezvěstných vojáků a seznam starých rodičů, jejichž synové byli živitelé a také padli ve válce. Díky této evidenci měli pracovníci jasný přehled o počtu rodin nebo jednotlivců, na které se Občanská péče vztahovala. Na pracovnících také bylo zjistit, kdo právě nejvíce potřebuje pomoci.

3. Subjekt pomoci

Občanská péče měla být vykonávána všemi sociálními pracovníky ČSČK. V textu je uvedeno, že provádět tuto péči může každý svým způsobem. Bohatý peněžním příspěvkem nebo hmotnou podporou, chudý mohl pomoci osobní účastí a prací. Úspěšnost Občanské péče

byla také založena na kooperaci hlavního ústředí ČSČK a jednotlivých místních spolků. Doporučením bylo dvakrát do roka svolat konferenci na úrovni okresu, které by se účastnily všechny spolky z daného okresu. Tyto konference si měly organizovat samy místní spolky.

4. Občanská péče

Alice Masaryková si uvědomovala, že nestačí lid pouze nasytit, ale že je potřeba ho po válečném utrpení i morálně povzbudit. Občanská péče tak byla rozdělena na péči tělesnou a péči mravní. Mravní péči vnímala jako velmi důležitou, například pokud rodina byla rozvrácena alkoholismem, považovala za nemožné problémy napravit pouze peněžní pomocí. Byla velkým zastáncem toho, že pomoci může opravdu každý, a to dobrým slovem nebo projevením zájmu, což často může být pro klienta více než finanční pomoc.

Sociální pracovníci měli dohlížet u dětí na tyto kategorie:

A) Tělesná péče:

- Byt: jeho světlost, suchost, vzdušnost a čistota
- Strava: zda je dostatečná a přiměřená, nepřítomnost alkoholu
- Oděv: dostatečnost a přiměřenost
- Tělesná čistota: alespoň jednou za týden pravidelné mytí

Mimořádné případy vyžadující zvláštní tělesnou péči:

- Děti akutně nemocné
- Děti slepé, hluchoněmé a jinak zdravotně znevýhodněné

B) Mravní péče:

- Vzbuzení zájmu u dítěte: ruční práce, květiny, zvířátko, péče o blízkou osobu
- Dozor nad dodržováním školních povinností

Mimořádné případy vyžadující zvláštní mravní péči:

- Děti mravně nakažené – zlodějské, toulavé, nemravné

Cílovým skupinám musela být tedy poskytnuta zdravotní a mravní pomoc, bez sebe tyto dvě pomoci byly neúčinné. Jako příklad Alice Masaryková uvádí válkou rozvrácenou rodinu a vyjmenovává možnosti pomoci – jeden člen ČSČK může vypomoci oděvem, jiný

potravou, další členka pohovoří s matkou a poskytne jí slova útěchy. Na tomto příkladu je zřejmé, že Alice usilovala o komplexní péči.

Další způsoby pomoci:

Právní pomoc:

Místním spolkům bylo doporučováno, aby do svého výboru zvolili právníka, který by v náležitých případech byl schopen poskytnout právní rady pro nemajetné, a to hlavně ve sporných případech, kdy nemajetní žádali o poskytnutí různých dávek vojenských, vdovských, sirotčích apod.

Pomoc v životních situacích:

Tato pomoc byla vyjádřena celkem neurčitě, jeden ze zkušených pracovníků s všeobecným přehledem měl radit v různých otázkách z běžného života.

5. Financování spolků a fondy

Ústředí doporučovalo místním spolkům založit a vést tyto tři fondy, financovat si je měly spolky samy pořádáním zábav nebo přednášek.

Epidemický fond:

Epidemický fond měl založit každý místní spolek ČSČK, z něj pak měly být hrazeny náklady na vyslání epidemických kolonií a dalšího vybavení využitého v případě vypuknutí epidemie na části nebo na celém území.

Orthopedický fond:

Bylo doporučeno založení orthopedického fondu, ze kterého by se opatrovaly ortopedické pomůcky mládeži, která by tím byla uschopněna k vyučení se a následně se mohla sama živit.

Fond Rodinné péče:

Účelem tohoto fondu by bylo financování nejkrutějšího hmotného nedostatku.

6. Zdravotní péče

Profesionální ošetrovatelská péče:

Měla být využita tam, kde již nestačila činnost sociálních pracovníků, kdy jejich práce byla ještě na dobrovolné bázi a neměli dostatek odborných znalostí. Pokud tedy sociální pracovník v rodině zjistil těžce nemocného člena rodiny, bylo možno ze spolku vyslat sestru, která zajistila umytí, ošetření a úklid v domácnosti. Pokud nezbyl v rodině nikdo, kdo by obstaral domácnost, měla se o toto postarat sestra. Tato práce byla platově ohodnocena a plat sestry měl být hrazen z členských příspěvků, ze zábav nebo z ostatních příjmů spolku.

Lékařská péče na venkově:

Jednalo se o jeden z důležitých úkolů ČSČK, cílem bylo vybudovat zařízení první pomoci na odlehlých místech, hlavně na venkově, kde byl nedostatek lékařů. Zařízení měla poskytnout první pomoc při náhlých úrazech nebo onemocnění. Pomoc byla organizována samaritánskými četami za účasti místních hasičských spolků.

7. Požadavky na pracovníky

Na pracovníky byly kladeny tyto požadavky:

Vlídlost, trpělivost, vytrvalost, schopnost poskytnout morální a duševní povzbuzení, přátelskost, lidský přístup, skutečný zájem o klienty, mravní péče o klienty. Nebyl kladen důraz na jejich odbornost, ale spíše na empatický přístup k lidem v nouzi.

Zhodnocení: Alice měla bohaté zkušenosti se sociální prací v Americe. V Československu se prostřednictvím ČSČK snažila vybudovat nový typ sociální péče pro civilní osoby. Díky široké síti poboček ČSČK a práci samaritánů se péče dostala ke všem občanům. Další výhodou poboček byla znalost místní komunity a občanů, pracovníci tedy věděli, komu je potřeba konkrétně pomoci.

Pomoc nebyla pouze zdravotní, Alice považovala za stejně důležitou pomoc mravní.

Z analýzy vyplývá, že se nezaměřovala pouze na odstranění hmotné nouze, ale morální povzbuzení všech občanů. V dětech se snažila vzbudit zájem o vhodné aktivity a dohlížet na plnění jejich školních povinností.

6 NÁZOR ALICE MASARYKOVÉ NA VÝCHOVU A DĚTSTVÍ

Výzkumná otázka č. 2: Jakým způsobem pohlížela na období dětství a jaké jsou její názory na výchovu dětí?

Zdroj analýzy: Publikace Červený kříž, autor Dr. Alice Masaryková, rok vydání 1992, kapitola č. 3. Díl'a.

Text byl zkoumán a následně rozdělen do následujících kódů a kategorií. Kategorie jsou následně analyzovány.

Kategorie	Kódy
1. Dětství	Významnost dětství, Ideální prostředí, Úkol dospělých
2. Výchova	Cíl výchovy, Staré pojetí výchovy, Ideální výchova, Výchova mužů, Výchova žen, Rovnost mužů a žen, Výsledky výchovy
3. Škola	Školství minulosti, Nové pojetí školy, Umění žít
4. Učitel	Ideální učitel, Úkol učitele, Požadavky na učitele, Finanční ohodnocení učitelů
5. Vnější podněty ovlivňující děti	Vnější podněty, Řemeslo a tradice, Problematika filmové tvorby, Umění a řemeslo

Tabulka 2 - Kategorie a kódy k otázce č. 2

1. Dětství

Podle Alice mělo dětství velký význam pro celý život. Své tvrzení opírala o názory lékařů a psychologů, kteří uváděli, že první roky života jsou ohromující a ovlivňují zbytek života.

Aby se dítě mohlo správně rozvíjet, potřebuje k tomu vhodné prostředí. Podle Alice to mělo být prostředí, kde vládne láska, uvědomlost a usilovnost. Vzorem pak měli být rodiče a ostatní dospělí, kteří jsou k sobě navzájem upřímní a poctiví v práci. Děti se tak vlastně stávaly zrcadly dospělých a jejich dobré vlastnosti hluboce působily na povahu dítěte. Hlavním

úkolem dospělých bylo vžít se do mysli dítěte a vytvořit mu co nejlepší podmínky pro jeho rozvoj.

2. Výchova

Alice poukazuje na překonané pojetí výchovy, kdy výchova znamenala rozkazy a zákazy pro děti. Skutečnou výchovu chápe jako vytvoření ideálního prostředí, kde dítě může samo přemýšlet a přirozeně jednat a kde učitel není direktivní. Ideální výchova tak byla ta, kde se děti s naší pomocí učí o věcech přemýšlet samy.

Cílem výchovy bylo připravit děti pro život, aby měli představu, jak se staví domy, jak se zodpovědně starat o svou výživu a také aby měli znalosti z oblasti umění a vědy. Z tohoto je zřejmé, že jejím cílem byla všestranná výuka, zaměřená jak na praktické věci, tak na vědu a umění. Za důležité považovala, aby z dětí vyrostli šťastní a zdraví lidé.

Alice byla zastáncem rovnosti mezi ženami a muži a toto myšlení se odráželo i v jejích názorech na výchovu. Zdůrazňovala, aby chlapci nepodceňovali domácí práce a učili se starosti o pořádek v domácnosti stejně jako dívky. Odcizení muže od domácnosti považovala za nezdravé, proto uváděla, že je ideální vést chlapce k účasti na domácích pracích již od útlého věku. Muž by pak měl v případě nemoci ženy umět zastat její roli v domácnosti. Ženy zase měly být výchovou vedeny k odvaze a zájmu o veřejný život a tím se přiblížit zájmové sféře mužů.

Výsledkem takové výchovy měla být nová demokratická generace jedinců, která si je vědoma svých práv a povinností a je spravedlivá k sobě i k ostatním. Tato výchova se měla prostřednictvím Červeného kříže aplikovat po celém světě a díky tomu měla být posílena mezinárodní důvěra a dobrá vůle. Také kladla důraz na rovnost mezi pohlavími, zároveň se však mají vzájemně muž i žena doplňovat. Muž by měl na ženě oceňovat jemnost a věnovat čas rodině a žena by měla oceňovat energii muže a připojit se k němu ve veřejném životě, který obohatí o nový pohled.

3. Škola

Alice uvádí, že školy v minulosti byly zaměřeny na předávání vědomostí a na přípravu žáků pro zaměstnání. Škola v pojetí Alice měla nabízet ještě něco víc – být v bližším styku s rodinou, klást větší váhu na povahu a „umění žít“. Podle Alice toto „umění žít“ vzniká z drobných prvků, které nepozorovaně přichází do duše dítěte z prostředí, ve kterém žije a vytváří ho lidé svým příkladem, svých chováním a způsobem života.

Škola měla děti vést také k poctivosti v řemesle nebo jiném povolání.

4. Učitel

Učitel měl být pro děti pevným vzorem a zároveň laskavým přítelem. Jeho úkolem bylo v dětech probouzet dobré vlastnosti od útlého mládí. Ve výchově měl harmonicky vyvážit práci, hru, myšlení a odpočinek. Tyto čtyři složky podle Alice tvořily spokojený život, a proto byla potřeba tyto složky rozvíjet od dětství.

Ideální učitel měl mít tyto vlastnosti a povahové rysy:

- Dobrý zdravotní stav
- Pravdomluvnost
- Veselost a optimismus při práci
- Lásky k přírodě, ruční práci
- Tvořivost
- Mravnost
- Mít životní cíl

Alice si byla vědoma, že kvalitní učitel může pozitivně ovlivnit mnoho dětí, a proto by měl být i řádně finančně ohodnocen. Práce učitele měla být brána stejně významně jako práce úředníků nebo velkopřumyslů a umění učitelství mělo být ohodnoceno stejně jako zdatnost techniků.

5. Vnější podněty ovlivňující děti

Alice dávala největší váhu ve výchově prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Proto se také rozsáhle zabývala vnějšími podněty, které děti mohly ovlivnit. Apelovala na dospělé, aby si uvědomili, že život dítěte lze velmi snadno ovlivnit špatnými příklady, zlým slovem nebo neslušnostmi. Proto žádala, aby každý vážil svá slova, která pronese. Naopak z dobrých slov a dobrých skutků měla v srdci dětí klíčit radost a působit na ně po celý život.

Děti měly mít úctu k poctivé práci a cit pro umění, proto Alice kladla důraz na to, aby děti byly obklopeny uměleckými díly a poctivými řemeslnými výrobky. Sama vzpomínala, jak obdivovala stavby v Praze a oceňovala řemeslnou práci, jejíž výsledky budou vidět po další staletí. Ve vzpomínkách na život na Slovenku poukazuje na tradice a předávání rodinných výrobků z generace na generaci a nikdy nebyly určené k prodeji. Z výše uvedeného lze usoudit, že Alice chtěla v dětech vzbudit obdiv k řemeslné práci, aby uměli ocenit hodnotu, kterou má pro rodinu a pro společnost.

Jako problematický vnější podnět vnímala Alice film. Společnost se podle ní měla zabývat tím, na jaké filmy děti chodí a jak na ně působí. Byla znepokojena neřestí a nedostatečným mravním zakončením takových filmů. To dle Alice vedlo ke špatným výchovným příkladům a oslabení přirozeného odporu ke zlu u dětí. Opět apelovala na zodpovědnost a svědomí dospělých, aby se touto otázkou zabývali.

Zhodnocení: Z analýzy vyplynulo, že Alice pokládala dětství za nejvýznamnější období života a svůj názor opírala o výroky lékařů a psychologů. Největší vliv na výchovu dětí mělo prostředí. Úkolem výchovy pak bylo vytvořit co nejideálnější prostředí pro rozvoj dětí. Na tvorbě se neměla podílet jen škola, ale také rodina a všichni lidé. Poukazovala na snadnou ovlivnitelnost dětí, proto bylo třeba žít příkladný mravní život a být pro děti vzorem. Ideální výchova v pojetí Alice byla založena na demokratickém přístupu a rovnoprávnosti pohlaví. Škola byla důležitá součástí výchovy dětí, neměla sloužit jen jako instituce poskytující vědomosti. Děti měla vést k řádnému životu a poctivosti. Učitel měl v životě dětí velký vliv, proto na něj kladla Alice řadu nároků, zároveň však požadovala řádné platové ohodnocení pro učitele.

7 ANALÝZA ORGANIZACE A CÍLŮ DOROSTU ČSČK V POJETÍ ALICE MASARYKOVÉ

Výzkumná otázka č. 3: Jak byl organizován Dorost ČSČK a jaké měl cíle podle Alice Masarykové?

Zdroj analýzy: Periodikum Zprávy Československého Červeného kříže, rok vydání 1934, ročník 14, číslo 2, článek O Dorostu Červeného kříže, autor Dr. Alice Masaryková

Kategorie	Kódy
1. Dorost ČSČK	Organizace Dorostu, Rozsah Organizace, Financování Dorostu, Budoucnost Dorostu
2. Osobní čistota a péče o zdraví	Přání Alice, Starost o zdraví, Pořádkovitost, Vlastní zodpovědnost
3. Pomoc druhým	Výchova k empatii, Podpora chudých spolužáků
4. Samostatnost dětí	Soběstačnost, Vzdělávání dospělých dětmi
5. Rozvoj mezinárodních vztahů	Vzájemné porozumění, Boj proti předsudkům, Mezinárodní vztahy, Mezinárodní korespondence, Rozšíření obzorů

Tabulka 3 - Kategorie a kódy k otázce č. 3

1. Dorost ČSČK

Jednotkou Dorostu byla škola, kde dorostovou práci vedli učitelé. Ve třídách se dorostové práce účastnili všichni žáci. Každý místní spolek Červeného kříže měl Dorostový odbor, ve kterém byli zástupci všech škol z obvodu a do obvodního spolku ČK vysílali svého zástupce. Dorost ČSČK tak tedy spadal pod Československý Červený kříž, organizace aktivit na školách byla ale svěřena do rukou žáků a učitelů.

Do Dorostu ČSČK bylo zapojeno téměř půl milionu dětí ze 7.145 škol, z toho je zřejmé, že se nejednalo o lokální záležitost, která by se týkala pár desítek dětí, ale působil na opravdu velké množství žáků.

Na chod organizace Dorostu se na školách vybíraly příspěvky, v roce 1931–1932 celkem 778 tisíc Kč. Tato částka zůstala Dorostu, navíc dostal jako příspěvek od Ústředí dalších 150 tisíc Kč. Alice zdůrazňovala, aby bylo na schůzi dorostového oboru jasně vysvětleno, že všechny vybrané příspěvky se školám vracejí ve formě zařízení – např. umyvadla, ručníky, přezůvky, dále pak Ústředí zasílalo publikace a časopisy nebo stromky a semena pro setí. Je otázkou, z jakého důvodu měla potřebu v článku obhajovat hospodaření Dorostu a proč apelovala na pracovníky, aby hospodaření na schůzích objasňovali.

Přáním Alice bylo, aby budoucí generace dětí vychovaná v duchu Červeného kříže byla svobodnější než předchozí generace, ale zároveň aby nezapomínali na své kořeny, rodiče a tradice. Aby se její přání naplnilo, snažila se prostřednictvím Dorostu ČSČK obohatit výuku na školách o tyto prvky:

- Osobní čistota a péče o zdraví
- Pomoc druhým
- Samostatnost dětí
- Rozvoj mezinárodních vztahů

2. Osobní čistota a péče o zdraví

Alice se velmi snažila rozšířit povědomí o zdravém životním stylu, hygieně, výživě a péči o zdraví. Dorost ČSČK měl zajistit, aby mládež byla uvědomělá a žila zdravě. Nemoc považovala za důsledek nevědomosti a hříchu, proto se prostřednictvím Dorostu snažila rozšířit základní hygienické návyky do všech škol.

Jednalo se o pravidla z dnešní doby jednoduchá – mytí rukou, spánek ve vyvětrané místnosti, pobyt na čerstvém vzduchu a slunci. Děti také měly dbát na čistotu šatstva a místností. Alice věřila, že se tímto sníží nemocnost tak moc, že v pokladnách nemocenských pojišťoven zbyde dost financí na budování center kultury, a nejen na vyplácení dávek pro nemohoucí.

3. Pomoc druhým

Alice se starala nejen o zdravotní stav dětí, ale i o to, aby do budoucna byly uvědomělými občany. Z tohoto důvodu považovala za zásadní, aby Dorost a učitelé v dětech probudili osobní účast se spolužáky ze znevýhodněného prostředí nebo s tělesným postižením. Děti se učily neposmívat se těmto spolužákům, ale naopak být k takovému spolužáku pozorný a

umožnit mu stát se užitečným člověkem. S radostí poukazovala na již proběhlé akce na školách, kdy žáci Dorostu připravili spolužákům přesnídávky nebo zorganizovali sběr oděvů.

4. Samostatnost dětí

Děti byly Dorostem vedeny také k samostatnosti, protože svou práci si ve třídách vedly samy. Alice poukazovala na to, že se tento systém samosprávy tříd osvědčil. Děti samy hovořily o úkolech a programu, což jim dávalo i pocit zodpovědnosti.

Každá třída měla stejnou organizaci – ve třídě byl předseda, tajemník a pokladník. Rozpočet vypracovával pokladník s předsedou a jednatelem. Tím se děti učily hospodařit, plánovat akce, které jim přinesly příjem do pokladny, a zároveň vybíraly efektivní způsoby, jak s penězi naložit. Tímto se přirozeně učily finanční gramotnosti. Alice uvádí příklad, kdy děti samy pastovali podlahy a na pastu si samy vydělaly.

Úkolem dětí z Dorostu také bylo šířit principy Dorostu mezi dospělé. Tím, že se doma samy řídily hygienickými pravidly Dorostu, působily i na své rodiče, kteří se tak od svých dětí mohly leccemu přiučit.

5. Rozvoj mezinárodních vztahů

Podle Alice bylo pro život nezbytné porozumění mezi lidmi, a to na úrovni rodinné, národní a mezinárodní. Chtěla, aby se děti učily chápat a rozumět jiným kulturám a národům a tím bojovala proti předsudkům. Doufala v to, že když se tento princip rozvine už u dětí, snáze pak v dospělosti povedou mezinárodní komunikaci. Alicino úsilí o znalost jiných zemí a mezinárodní komunikaci by mohla být označena jako náznak multikulturní výchovy v českých školách.

Děti si dopisovaly s členy Dorostu z různých zemí, vyměňovali si obrázky a dárky. Jako příklad přepisuje Alice do článku text dopisů dětí z Aljašky a Japonska. Z obou dopisů je patrný naprosto odlišný životní styl a kultura a radost z toho, že se děti ze zahraničí dozví něco o jiné zemi a její kultuře.

Děti z malých českých vesnic si tak mohly rozšířit své obzory, dozvědět se o jiných kulturách od jiných dětí a možná si tím mohli uvědomit, že sice žijí v různých zemích, ale vyznávají stejné zásady Dorostu ČR.

Zhodnocení: Analýza poukázala na důležitost práce Dorostu ČSČK na školách a na množství škol zapojených do programu organizace. Alice se opět nezaměřila pouze na poskytnutí sanitárního vybavení do škol a výuku hygienických návyků, ale snažila se i o morální výchovu. Velký význam viděla v samostatnosti žáků, proto bylo v jejich kompetenci organizování různých sbírek a akcí. Dále považovala za důležité vést děti k zájmu o ostatní spolužáky.

Alice také prosazovala seznamování žáků s jinými kulturami prostřednictvím korespondence s dětmi z jiných zemí. Žáci tak poznali způsob života jiných národů a to v nich mělo bořit předsudky vůči jiným lidem a zároveň do budoucna pomoci mezinárodní spolupráci států.

8 ANALÝZA PUBLIKACE DOPISY DO VĚZENÍ

Výzkumná otázka č. 4: Jaké pedagogické a sociální myšlenky lze identifikovat v díle Dopisy do vězení od A. Masarykové?

Zdroj analýzy: publikace Dopisy do vězení, rok vydání neuveden, autor Dr. Alice Masaryková.

Kategorie	Kódy
1. Dílo	Charakteristika díla, Důvod vydání, Důvod psaní, Věnování díla
2. Alice	Nemoc matky, Špatné zdraví Alice, Špatné životní podmínky, Osamělost, Naděje v mír, Stesk po Rele, Stesk po bratrovi, Zvážnění, Sebekritika, Stranění se, Smutek, Poznamenání vězením, Rela inspirací, Optimismus
3. Rela	Touha po setkání, Mateřkost, Zpětná vazba, Povzbuzení, Strach a starost, Zdraví, Budoucnost s Relou, Myslím na tebe, Jsem s tebou, Buď silná, Špatné podmínky věznice
4. „Hodiny“	Organizace výuky, Témata hodin, Zaslání obrázků, Filozofování, Nechut' k hodině, inspirativní lidé, Životní vzory,
5. Výuka anatomie a zdraví	Péče o zdraví, Důležitost hygieny, Tělo jako stroj, Důležitost tělesné námahy, Fungování těla, Anatomie
6. Výuka ekonomie	Národní hospodářství, Tržní mechanismus, Poptávka-nabídka

7. Výuka architektury a sochařství	Baroko, Svatovítský kostel, Gotika, sochařství, Italští mistři
8. Výuka filozofie	Leibnitz, Platon, Jeskyně, Řeč
9. Výuka literatury	Řecká literatura, Dante, Goethe, Cervantes, Důležitost knih, Výběrovost, Důležitost kvality
10. Výuka hudby	Láska k hudbě, Její pastorkyňa, Opera
11. Významné osobnosti	František z Assisi, Leonardo da Vinci, Helen Kellerová, Benvenuto Cellini
12. Víra	Síla ducha, Duch člověka, Potřebnost víry, Pomoc bližnímu, Víra, Odevzdanost Bohu, Trpělivost, Lidé bez víry
13. Rady do života	Důležitost dětství, Povznést se nad osobní problémy, Každý je v jádru dobrý, Posílení utrpení, Pomoc i nepříteli, Cenit si zkušenosti, Buď světlem, Hledat krásu všude, Automatický režim myšlení

Tabulka 4 - Kategorie a kódy k otázce č. 4

1. Dílo

Alice dopisy psala mladé dívce Rele Kotíkové do vězení v letech 1916-1917.

Rela a Alice se spolu seznámily ve vězení ve Vídni, kde byly obě dvě vězňeny z politických důvodů a čekaly na promínutí trestu smrti. Strávily spolu osm měsíců, během kterých jí Rela velmi přirostla k srdci. S dívkou měly na cele „hodiny“, během kterých jí Alice vzdělávala v mnoha oborech.

Alice byla propuštěna na svobodu 3. června 1916. Alici bylo smutně při pomyšlení, že Rela zůstala ve vězení bez možnosti vzdělání a duševní práce, proto v „hodinách“ pokračovali přes dopisy. Nejednalo se ovšem jen o výuku, Alice Rele poskytovala velkou duševní podporu a snažila se ji povzbuzovat a přenést ji v myšlenkách mimo vězení.

Publikaci věnovala pracujícím ženám a dopisy charakterizovala následovně: „Nejsou myšleny jako literatura, jsou jen prací sociální, vyjadřují těžce zaplacené přesvědčení: nepochybovat, neklesat na duchu nikdy, za žádnou cenu“ (Masaryková, str. 9).

2. Alice

Alice a Rela si byly velmi blízké, proto i v dopisech se jí Alice svěřuje jako blízkému člověku o svých starostech a běžném životě. Po propuštění z vězení Alice trpěla anémií a celkově byla ve špatném zdravotním i psychickém stavu a téměř rok trvalo, než se dala do pořádku. Navíc její matka byla také nemocná, otec byl v exilu, takže matku ošetřovala Alice. Byly ve finanční tísní, jelikož Alice nemohla nastoupit do svého původního zaměstnání na škole, proto si začala přivydělávat poskytováním soukromých hodin. V dopise z 8. června 1917 se Rele svěřuje: „Těší mne také, že mám dosti hodin, a že jsem se vysekala z nejhorší finanční tísně“ (Masaryková, str. 102). Špatné zdraví, starost o matku a horší psychický stav měly za následek, že Alice nevyhledávala společnost. Přátelé ji navštěvovali, ona však chtěla žít od světa odloučena. Ráda trávila dny doma nebo v přírodě, ale nechtěla chodit do společnosti. V dopisech často vyjadřovala stesk po Rele, chyběl jí s ní osobní kontakt a často na ní myslela. V dopisech psala, že její fotografii má v pokoji spolu s fotografiemi svých nejbližších, z čehož je patrné, jak moc pro ni Rela byla důležitá. Alice také zmiňuje, že pro ni Rela byla inspirací: „Věř, že jsem se mnohému od Tebe přiučila – mnohé jsem si uvědomila – zvláště houževnatou píli“ (Masaryková, str. 102).

Alici pobyt ve vězení změnil. Uváděla, že hluboká vážnost vězení v ní zůstala a bude ji provázet celým životem. Podle svých slov zvažněla a zároveň měla pocit, že až nyní se stávala celým člověkem. Její vyzrálost vystihuje i následující text: „Dlouho, dlouho to trvá, nežli se člověk naučí ovládat svou loď s lehkostí a s jistotou – ať letí teď po vlnách ne vzdorně, ale pevně“ (Masaryková, str. 93).

Z dopisů lze vyčíst postupné zlepšování zdraví a duševní pohody. V posledních dopisech již často píše o tom, jak se cítí dobře a jak má chuť do práce. Odráželo se to i na výuce Rely, zpočátku byly dopisy kratší a Alice v nich popisuje nahodilé věci, které jí zaujaly. Postupem času, kdy je Alice zdravější, má i energii na Relinu výuku. Byla optimistická a doufala, že brzy v zemi nastane mír.

3. Rela

Rela Kotíková byla Alici velmi blízká, z dopisů vyplývá, že k ní chovala téměř mateřský cit. Často ji v dopisech oslovuje slovy „mé dítě, mé děťátko“ a i zájem a starost o její osud připomíná stesk a starost matky o své dítě. Podobný pohled měl i autor Radovan Lovčí, který ve své publikaci *Alice Garrigue Masaryková, Život ve stínu slavného otce* (2008, str. 182) uvádí: „Bezdětná, skoro osmatřicetiletá Alice si hlubokým přátelstvím s Relou zřejmě navíc nevědomky kompenzovala svůj nenaplněný a dlouho potlačovaný mateřský cit.“

Starost o Relu lze vyčíst z téměř každého dopisu. V řadě dopisů jí psala, že na ni stále myslí a kdykoliv uvidí v přírodě nějakou krásu, pomyslí na Relu.

Měla také obavy o její zdraví a v dopisech se jí dotazovala, jestli není nemocná. Protože Alice sama ve vězení byla, věděla, že tam jsou špatné hygienické podmínky. V jednom z prvních dopisů se Rely dotazuje, zda je v cele stále ještě tolik štěnic. V zimě měla obavy, zda mají na celách dost teplo, protože tou dobou byla v Praze uhelná kalamita a Alici bylo jasné, že nedostatek uhlí se dotkl i jich.

Alice se těšila na budoucnost s Relou, často psala, jak se těší na jejich skutečné „hodiny“ a předá jí zajímavé knihy a eseje. Alice psala o svých aktivitách a naději, že je jednou budou sdílet spolu – hrát šachy, poslouchat operu a trávit spolu čas. Pokud byla možnost, navštěvovala Alice Relu ve vězení, i tak v dopisech psala o tom, jak jí chybí jejich osobní setkání. Také trpěla, pokud se jí Rela neměla možnost ozvat na zpět: „Jestli pak dostáváš dopisy ve Vídni? Je radostnější volati do lesa, který se ozývá – ale i tak je možno volati“ (Masaryková, str. 31).

V dopisech se jí také snažila morálně podpořit a povzbudit. Zároveň ji vzdělávala prostřednictvím „hodin“ – v dopisech Alice zvolila určité téma a napsala kratičkou přednášku.

4. „Hodiny“

Slovem „hodiny“ nazývala Alice vzdělávání, které Rele poskytovala osobně ve vězení a později prostřednictvím dopisů. Zpočátku byla výuka poměrně nahodilá, Alice psala, co zajímavého právě četla, co ji zaujalo a mohlo by zajímat i Relu. Bylo to dáno i zdravotním stavem Alice, kdy se snažila Relu podporovat, zároveň ale neměla dost sil o organizovanější výuku. Později si již zapisovala, o čem Rele psala a je zřetelné, že i více přemýšlela nad

konceptem a formou „hodin“. Výuka byla zaměřena na celou řadu oborů – literaturu, architekturu, filozofii, anatomii a péči o zdraví a ekonomii. Mimo to jmenovala Alice řadu významných osobností z řad umělců, které byly jejími momentálními vzory a ze kterých čerpala inspiraci.

Někdy se Alice omlouvala, že na „hodinu“ nemá náladu, ale ráda by jen volně filozfovala. Při tom jí chyběla přítomnost Rely, protože neslyšela její námitky, které Alice vítala.

Alice Relu ale nevzdělávala jen cílenými „hodinami“, mezi řádky lze nalézt mnoho rad do života, názory a myšlenky Alice, které vedou k přemýšlení nad přírodou, vírou a náboženstvím. Její výuka obsahovala vždy nějaký přesah, například hodiny architektury nebyly jen strohou přednáškou faktů, ale vždy se snažila najít ve výuce nějaký vyšší smysl.

K výuce Alice zasílala Rele různé publikace, obrázky, nákresy a kolorované reprodukce obrazů.

5. Výuka anatomie a péče o zdraví

Alice byla velkým propagátorem zdravého životního stylu a dodržování hygienických návyků. Ztotožňovala se s názory, že ve zdravém těle sídlí zdravý duch. Apelovala proto na Relu, aby v daných okolnostech využila všeho, co posílí její tělo a tím posílila i své duševní zdraví. Měla názor, že život lze přirovnat k pyramidě – lehkomyšlné a zvrácené mládí je špatná základna a celý život je pak vratkou pyramidou stojící na hrotě. Těžká základna založená na starosti o sebe umožní správný rozvoj a tím i kvalitní život.

Tělo Alice přirovnávala ke stroji. I přesto, že to považovala za nedokonalé přirovnání, bylo to nejbližší k vyjádření jejího názoru. Rele v hodinách anatomie detailně popisovala fungování těla, důležitost kvalitních živin, důsledky nezdravého způsobu života. Chtěla, aby tyto základy anatomie znal každý člověk, protože jen tak si mohl uvědomit, jak je důležitá péče o zdraví.

Podrobně se věnovala popisu dýchání a správné technice dýchání, protože díky tomu mohla proběhnout důsledná ventilace plic a člověk mohl předcházet různým chorobám, zejména tuberkulóze. Radila jí rovné držení těla při chůzi i sezení a cvičení gymnastiky. Chtěla, aby gymnastika, jako tělocvik dýchadel, byla pokládána za úplný základ školní výchovy. Celkově propagovala cvičení a udržování se v kondici.

6. Výuka ekonomie

Jednu z hodin Alice věnovala výuce o národním hospodářství, protože tuto vědu považovala za největšího ochránce státních zájmů a zájmů jednotlivců.

Chtěla, aby se Rela zamyslela nad tím, jak zdánlivě jednoduché věci jsou vlastně složité – například, aby člověk měl obyčejnou snídani. Jmenuje, kolik lidí je potřeba, kolik procesů musí proběhnout, abychom měli komfort, který považujeme za samozřejmý. Na jednoduchém příkladu vysvětluje princip nabídky a poptávky, růst a pokles cen za zboží a princip tržní ekonomiky.

Alice se většinou v hodinách věnovala umění, a tak se i Rele dotazovala, zda ji tato hodina bavila. Alice uvedla, že často vnímáme tyto věci jako samozřejmé, a ne vždy si jich všímáme, i když jsou důležité.

7. Výuka architektury a sochařství

Alice milovala umění a fascinovala ji architektura, zařazovala ji nejen do hodin, ale psala Rele i mimo výuku o zajímavých stavbách a sochách. K této výuce jí zasílala řadu obrázků a náčrtů. Detailně jí popisovala styl baroka a gotický sloh, o kterém uvedla následující: „Pryč od rušného světa! Jak často nás opravdu unavuje příliš ostrými barvami, hlukem a shonem, a pak, ačkoliv modrou klenbu boží miluji, ráda zajdu do přítmi svatovítského chrámu“ (Masaryková, str. 78). Jednu z hodin věnovala italským mistrům – Raffael, Leonardo da Vinci a Michelangelo.

V souvislosti s architekturou psala Alice i o řeči. Řeč vnímala jako velkolepou stavbu se svými architektonickými prvky. V řeči nalézala odkazy z dávných dob a měla ráda řeč venkova, která podle ní byla jadrná a konkrétní, a proto půvabná.

8. Výuka filozofie

Ve výuce filozofie Rele představila dva filozofy – Leibnitze a Platona.

Leibnitz Alici velmi zaujal pro své znalosti z mnoha oborů, a tak jej i vykreslila Rele. Zaujaly jí i jeho snahy o sjednocení lidstva. Platonovo dílo zase považovala za jedno ze svých nejoblíbenějších děl. Rele podrobně vysvětlovala jeho pojetí světa podobenstvím o jeskyni.

9. Výuka literatury

Alice čtení knih považovala za velmi důležité: „Myšlenky dobrých lidí, uložené v knihách jsou nám pak často v trudných dobách dobrými přáteli. Je důležité umět poslouchati myšlenky druhých, umět v nich číst“ (Masaryková, str. 43). Zároveň ale upozorňovala, že je potřeba si vybírat, co čteme a držet se dobrých, proslavených autorů a z nich čerpat myšlenky. Příliš mnoho autorů a druhů literatury by mohlo vyvolat zmatek a kolísavost v mysli a zbytečně vést k rozptylování. Sama pak píše o lásce ke knihám Boženy Němcové a Jana Nerudy. U obou oceňovala zdařilé vykreslení venkova, který měla ráda.

Ve výuce se zaměřovala na následující autory – Dante, Goethe a Cervantes. Relu seznamuje s autory krátkým popisem jejich života a jejich děl. U Danteho uvedla následující: „Ano, Dante má křídla – peruti mohutné a vznáší se volně. Proto tak překrásně básní o andělech. Volný duch ten dovede tušit říše, o nichž my, želví tvorové, nemáme zdání. Šťastný, šťastný to člověk“ (Masaryková, str. 99). Goethe zase Alici uchvátil svými citáty a zasílala je v dopisech Rele pro zamyšlení. Cenila si také autorů starého Řecka a autory jako Alkeos, Sapfo, Archilochos a Anakreon představila také Rele.

10. Výuka hudby

Alice měla v oblíbě chrámovou hudbu, staré chorály a operu. Rele psala o svých oblíbených skladatelích, co právě poslouchala – Mozarta a Smetanu. Velmi se jí také líbila opera „Její pastorkyňa“ od Leoše Janáčka, o které několikrát nadšeně píše v dopisech.

11. Významné osobnosti

Alice prostřednictvím dopisů představila Rele některé významné osobnosti, které ovlivnily její myšlení: „Mám vždy pro někoho zvláštní sympatii a pak žiji v jeho znamení...Nevím, Rele, mně připadají tito lidé jako sluneční světlo, hřeji se v něm znovu a znovu, saji je – a tak společně, ano?“ (Masaryková, str. 72-74). Alice často četla životopisy inspirujících lidí a hledala v jejich osudech různá životní moudra, která předávala Rele.

Benvenuto Cellini

Alice studovala jeho životopis a obdivovala ho pro tělesné i duševní nadání, energii, touhu po činu a zbožnost. Oceňovala jeho nezdolnost: „Intriky dvorské i jiné přemáhal dosti dobře a nikdy hlavy nespěšil. Po zvyku doby a země byl trochu rváč. Praví, že se umělec může

učiti jenom od přírody, to že jest jediný učitel“ (Masaryková, str. 61). Alice přírodu milovala, Celliniho myšlenka o přírodě jí tedy musela být velmi blízká.

František z Assisi

Alice zaslala Rele životopis Františka z Assisi a jako osobnost jej popsala takto: „Je to překrásný zjev, a v dobách trudných vane z něho síla lásky i nám truchlivým. Jeho srdce byla studnice nekonečné dobroty. Žádná neřest, žádná nemoc nebyla dost odpuzující, hledal-li nemocný hříšník úlevy u něho“ (Masaryková, str. 63).

Leonardo da Vinci

Alice četla také životopis Leonarda, zaujal ji svou laskavostí, se kterou si dokázal získávat přátele. Rele popisovala jeho malířská díla a sonety. Obdivovala jeho zájem o různé obory – malířství, sochařství, stavitelství, matematiku, fyziku, inženýrství a strojírenství. Rele napsala z jeho děl několik myšlenek, které jí zaujaly a lze je aplikovat i na pozdější práci Alice: „Ti, kteří se zamilují do praxe bez vědění, podobají se plavcům, kteří se pouštějí po lodi bez kormidla a bez kompasu, nikdy nevědí, kam dojdou. Praxe má vždy spočívat na dobré teorii a perspektiva je jejich vůdčím cílem a východištěm, bez ní není v malířství nic správného“ (Masaryková, str. 72). Tato slova Leonarda je možno aplikovat na řadu oborů, nejen na malířství, a to si zřejmě uvědomovala i Alice, která zmiňovala důležitost propojování praxe a teorie v oboru sociální práce.

Alici se také líbil jeho pohled na nakládání s kritikou. Uváděl, že kritiku je třeba vyslechnout a pokud má dotyčný pravdu, je třeba se nad sebou zamyslet a zlepšit své chování. Pokud pravdu nemá, měl jej ignorovat a jen pokud je to člověk, kterého si velmi vážíme, rozumnými důvody mu vysvětlit, že se mýlí. Takto s kritikou zacházela i Alice, která se nevyjadřovala, pokud o ní v bulváru vycházely nějaké články.

Helen Kellerová

Alice ve vězení trpěla depresemi a myšlenkami na ukončení života. Rele v jednom z dopisů napsala, že i když je člověk silný, může v těžkých chvílích propadnout stesku a trápení. Alici v těžkých časech pomáhaly myšlenky na Helen Kellerovou, hluchoněmou a slepou dívku, která se naučila různým jazykům a geometrii. Alice Rele psala, ať si zkusí představit takový život – věčné tmy a ticha. A i přes tyto úskalí dokázala Helen neuvěřitelné věci.

12. Víra

Alice byla velmi nábožensky založená, což je patrné i z dopisů Rele. Žádnou „hodinu“ náboženství nevěnovala, často se ale zmiňovala o tom, co pro ni víra znamená a jak je pro lidi důležitá: „Je třeba veliké a pevné víry, abychom na mysli neklesali“ (Masaryková, str. 105). Také uváděla krátké modlitby, kterými začínala Alice den. Boha viděla zejména v přírodě, kde cítila, že má Bohu nejbližší: „Vyjdeš si pod modré nebe a budeš dvojnásobně cítit, že Bůh dopřává pokoje lidem dobré vůle“ (Masaryková, str. 77). Těžké časy nebo starosti Rele popisovala jako temné mraky, které zahálí nebe, je ale třeba pamatovat, že za tmavými mraky je modré nebe a slunce. Jindy zase popisovala květiny a poupata přirovnávala k malým poslům, která hlásají velikou, nepoznatelnou moudrost boží. Nabádala Relu, aby ve své duši měla mír, často ji prosila, ať je trpělivá, silná a drží se víry, která ji pomůže překonat těžké časy.

Po návštěvě kostela Rele napsala: „Nepotřebujeme dnes jen zásoby potravin, i duševního chleba je nám nutně třeba“ (Masaryková, str. 27). I přesto, že po návratu z vězení žila v nedostatku, pomáhala bližním – například navštěvovala chudou paní a dělila se s ní o potraviny. Tvrdila, že i ten, kdo má málo, může troškou pomoci.

Spojení s Bohem cítila z každého svého zážitku a o lidech bez víry se vyjádřila takto: „Vidím, že lidé, kteří ztrácejí kontakt s Bohem, ztrácejí se v povrchních, smyslových dojmech. Nádherná zeleň, skvělé šaty, a i hudba – to vše je pro ně požitek okamžiku, není to spolucítění s Bohem, jímž nádheru přírody hloub pronikáme, a tak v mysli ráno a večer si vždy znovu uvědomuji ten ducha věčného řád, přiznám se k němu a zdá se mi, že jsem pak méně malicherná a sobecká“ (Masaryková, str. 102).

Nicméně Alice je nezavrhovala, protože neplýtvala síly na malichernost a zášť. Sama se ale podrobila sebekritice a zhodnotila, že musí být k lidem laskavější a uznávat, že jsou zcela jiní, a i když chápat nedovedou, jsou po svém způsobu dobří.

13. Rady do života

Alice často Rele psala myšlenky jiných lidí k zamyšlení. Ale i ona sama dala Rele rady, které ji měly pomoci přežít pobyt ve vězení a inspirovat ji v dalším životě.

Hledání dobra v lidech

Alice Rele psala, že nejen ve vězení se setká s lidmi, kteří budou odporní – zločinci, lidé bez víry, naděje a lásky. Takového člověka si měla Rela představit jako dítě, kdy byl důvěřivý a věřil, že bude šťasten, bohužel však nenašel cestu. Alice věřila, že každý člověk je v jádru dobrý, ale vnějšími okolnostmi sešel z cesty. Proto po Rele žádala, aby v každém takovém člověku viděla a uctívala dítě, kterým kdysi byl.

Také Rele psala příběh, jehož podstatou bylo, že pokud na ni někdo slovně útočí, nemá si toho všimnout a reagovat. Nemá v sobě mít hněv vůči lidem a v případě nutnosti má pomoci i tomu, kdo se k ní předtím nechoval nejlépe.

Povznesení se nad vlastní problémy

Alice byla toho názoru, že pokud se člověk příliš zabývá svými potížemi a příliš se utápí v těchto myšlenkách, přestane přes vlastní nářky naslouchat všemu ostatnímu. Proto je třeba se snažit povznést se nad své osobní strasti a vědět, že člověk je součástí většího celku.

Věznění

Alice prožitým utrpením ještě více prohloubila svou lásku k Bohu a svůj život vnímala jako bohatší. Více si začala všimnout běžných věcí a začala ještě více milovat vše živé – zvířata, přírodu a děti.

Rele také radila, aby tuto kapitolu života nevyškrtávala, ale považovala ji jako součást celku.

Aby zvládla svůj pobyt ve vězení, radila Alice Rele, aby zbytečně nemyslela, byla pevné víry a soustředila se na nějaké bezprostřední úkoly. Každé přemýšlení nad „kdyby“ a povzdechy považovala Alice za hříšné. Alice píše, že se tímto snaží řídit a že to snad pomůže i Rele. Jako důležité považovala věnování se jakékoliv možné práci, zaměstnání se nad čím-koliv, co rozptýlí její myšlenky.

Alice v Rele viděla dobrého člověka, který i na tak hrozném místě dokáže být světlem a neustále jí v dopisech její sílu připomínala.

Zhodnocení: Analýza díla poskytla čtenářům pohled nejen na sociální a pedagogické myšlenky Alice, ale také na její život po návratu z vězení. V dopisech je Alice velmi osobní a popisuje své postupné fyzické a psychické zotavování. Analýzou bylo zjištěno silné náboženské přesvědčení Alice a síla její víry.

Dále analýza poukázala na široký okruh znalostí Alice – od anatomie, přes umění až po ekonomii. Jako metodu výuky využívala popis slavných osobností nebo významných děl a zasílání knih a obrazových materiálů k samostudiu. Byla ovšem limitovaná tím, že si s Relou mohla pouze dopisovat. Sama Alice uvádí, že raději s Relou diskutovala a slyšela její námítky.

Ze sociálních myšlenek je nejvýznamnější názor Alice na ostatní – v jejích očích byl i ten nejhorší kriminálník v jádru dobrý člověk, který vlivem špatného prostředí nebo nesprávných životních vzorů nenašel správnou cestu. V takových lidech se snažila vidět dítě, kterým tento člověk kdysi byl a takto se k němu snažila přistupovat. V díle opět poukazuje na důležitost dětství a výchovy.

9 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

Z výsledků vyplývá, že Alice měla velký zápal pro práci v sociální sféře a její myšlenky jsou cenné i pro sociální pedagogiku.

Jejím cílem bylo vybudovat v Československu organizovanou sociální péči zajišťovanou pracovníky ČSČK, kteří měli sami vyhledávat klienty ve svém městě a vést jejich evidenci. Pracovníci totiž znali místní obyvatele, proto mohli lépe zjistit, kdo potřebuje pomoc, než kdyby se o péči staralo Ústředí ČSČK.

Velký význam připisovala Alice práci jednotlivců v územních spolcích ČSČK. Díky rozšíření poboček ČSČK do velkého počtu měst mohla být pomoc zajišťována i v odlehlých částech Československa. V odlehlých částech země zajišťovali zdravotní péči samaritáni. Významná byla také snaha o poskytování komplexní péče – zdravotní pomoc, morální podpora, právní poradenství a další služby občanům.

Další oblast, ve které se Alice angažovala, bylo školství. Prostřednictvím Dorostu ČSČK zavedla do vzdělávání zdravotní výchovu a zájem dětí o hygienu, čistotu a pořádek. Alice také chtěla, aby budoucí generace měla větší pochopení pro druhé, projevovala empatii a nebyla lhostejná k osudům jiných lidí. Mezinárodní korespondence měla zase v žácích bořit předsudky o jiných zemích a kulturách. Tyto snahy jsou žádoucí i v dnešní době, protože vzájemné porozumění a nahlížení na ostatní kultury bez předsudku je nezbytným předpokladem pro předcházení kulturních konfliktů.

Alice kladla velký důraz na výchovu dětí, protože dětství považovala za nejdůležitější kapitolu života, která rozhodovala o další životní cestě člověka. Z výzkumu plyne, že největší vliv na průběh dětství má prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Proto apelovala na učitele, rodiče a všechny dospělé, aby dětem zajistili ideální prostředí. Děti zrcadlí své okolí, proto zdůrazňovala, že každý má jít svým chováním příkladem a uvědomovat si, jak moc děti může špatný nebo dobrý příklad ovlivnit. Důraz také kladla na morálnost, zvláště ve filmové tvorbě.

Školu Alice vnímala jako prostředí, kde by se děti měly dozvědět nejen nové poznatky a vědomosti. Učitel měl být pak průvodcem, který má vytvořit ideální klima pro rozvoj dětí. Učitel byl pro ni zodpovědnou profesí, na kterou kladla řadu nároků, zároveň si ale byla vědoma významnosti dobrých učitelů. Z tohoto důvodu také chtěla, aby za svou práci byli náležitě ohodnoceni – stejně jako dobří bankovní úředníci nebo řemeslníci. Tento problém

trvá doposud, kdy je řada učitelů finančně podhodnocených v porovnání s jinými profesemi ze soukromých sektorů.

Analýza knihy *Dopisy do vězení* podhalila Aliciny životní názory a myšlenky. Z výzkumu také vyplynuly metody vzdělávání, které Alice využívala při vzdělávání Rely – diskuze, filozofování, představování osobností, inspirace v životopisech, samostudium, zasílání obrazových materiálů a knih. Výzkum také ukázal širokou znalost oborů, ve kterých Relu vzdělávala – umění, ekonomie, architektura, filozofie, literatura, anatomie a péče o zdraví.

Je zřejmé, že byla omezena tím, že si se svou „žákyní“ mohla jen dopisovat, ale i tak se snažila o maximum, které jí bylo umožněno.

Z výzkumu vyplynulo, že Alice byla významnou osobností, která měla velký vliv na podobu a organizaci sociální práce v Československu. Díky jejímu velkému pracovnímu nasazení, zahraničním zkušenostem a morálním zásadám dokázala vybudovat typ péče, který v zemi do té doby chyběl.

ZÁVĚR

Dr. Alice Masaryková byla výjimečnou osobností naší historie. Vyrůstala v idylickém rodinném prostředí, kde vládla rovnoprávnost a demokratické principy. Velký vliv na její osobnost měli její rodiče. Matčina obětavost, láska a víra v ní podporovala sociální citění. Otec jí zase ovlivnil svými politickými názory a usilovnou prací. Díky své pevné víře a síle ducha zvládla přečkat i kruté časy ve vězení, a i z těchto zkušeností si vzít to pozitivní.

Byla velmi vzdělanou ženou se znalostmi z mnoha oborů, zajímala se o veřejné dění a aktivně do něj zasahovala. Díky svým zahraničním zkušenostem a kontaktům položila základy profesionální sociální práce v Československu. Uvědomovala si důležitost vzdělávání sociálních pracovníků, kteří pak mohli poskytovat profesionální pomoc.

Pro svou práci se obětovala, neměla děti a nikdy se neprovdala. Jejím životním smyslem byla práce v Československém Červeném kříži a veškerou svou energii věnovala činností v oblasti sociální práce.

Ve své práci jsem se zabývala vznikem profesionální sociální práce v Československu, životu Alice Masarykové a jejími zásluhami v tomto oboru. Dále jsem se zabývala rolí Alice Masarykové v Československém Červeném kříži a jejímu úsilí při změně dobrovolné sociální práce na práci profesionální.

Alice Masaryková pracovala skromně a tiše, to ale nesmí být důvodem, proč je v historii sociální práce téměř zapomenuta. Tato bakalářská práce může být využita pro seznámení se s touto významnou ženou, díky které známe sociální práci v dnešní podobě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP, ed. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024743684.

HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, Lenka. *Historické paralely v edukácii sociálneho školstva v rokoch 1918-1939 a začiatkom 21. storočia*. Druhé aktualizované a doplnené vydanie. Praha: Hnutí R, 2010. ISBN 9788086798103.

HLAVAČKA, Milan, Pavel CIBULKA, Jiří POKORNÝ, Olga FEJTOVÁ a Pavel BEK. *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939: ideje, legislativa, instituce*. Praha: Historický ústav, 2015. ISBN 978-80-7286-241-2.

CHVÁTALOVÁ, Helena. Ženy, které měnily zdravotnictví. 3., PhDr. Alice Masaryková. *Florence*. 2009, 5(7-8), 13.

JOHANOVSKÁ, Marta. *Československý Červený kříž za míru a za války*. Praha, 1946.

KODYMOVÁ, Pavla. *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*. V Praze: Karolinum, 2013. ISBN 9788024622569.

KRÁLOVÁ, Olga a Ján JUNAS. *Alice G. Masaryková Červený kříž*. Bratislava: Slovenský výbor Česko-slovenského Červeného kříže, 1992. ISBN 20-85690-00-4.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 9788073673833.

LIŠKA, O. Československý Červený kříž vybudujeme jen s uvědomělými pracovníky. *Československý Červený kříž*. 1950, (1), 4.

LOVČÍ, Radovan. *Alice Garrigue Masaryková: život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis. ISBN 9788073081898.

MASARYKOVÁ, Alice. Nejnaléhavější sociální a zdravotní úkoly místních spolků ČS. Červeného kříže v roce 1921-22. *Zprávy Československého Červeného kříže*. 1920, 1(1), 2-6.

MASARYKOVÁ, Alice. O Dorostu Červeného kříže. *Zprávy Československého Červeného kříže*. 1934, 14(2), 19-22.

MASARYKOVÁ, Alice G. *Dopisy do vězení*. Praha: Československý Červený kříž, 1920.

MASARYKOVÁ, Alice G. *Dětství a mládí: Vzpomínky a myšlenky*. 2.vyd. Praha: Ústav T.G. Masaryka, 1994. ISBN 8090147860.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073673314.

MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 9788026203667.

SKILLING, H. Gordon. *Matka a dcera, Charlotta a Alice Masarykovy*. Přeložil Miloslav KORBELÍK. Praha: Gender Studies, 2001. ISBN 8090236790.

ŠVEJCAR, Josef. Život v dosahu záře T.G.M. *Československá pediatrie*. 1992, **47**(6), 322-323.

ŠVEJCAR, Josef. Zamyšlení nad Červeným křížem a rodinou: Návrat idejí dr. Alice Masarykové, tvůrkyně Červeného kříže. *Zdraví*. 1993, **41**(1), 11.

ŠVEJNOHA, Josef. *Stručný přehled historie ČSČK*. Praha: Univerzum Praha, 1990.

ŠVEJNOHA, Josef. *80 let činnosti Českého červeného kříže 1919-1999*. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 1999.

ŠVEJNOHA, Josef. *Červený kříž a Červený půlměsíc*. 3. aktualizované vydání. Praha: Úřad Českého červeného kříže, 2006.

První dámy. Středočeský vlastivědný sborník 30: První dámy ... osud? ... poslání? ... úděl? (Životy v paprscích slávy – v šeru neviditelnosti). V Roztokách u Prahy: Středočeské muzeum, 2012. ISSN 0862-2043.

Československý červený kříž 1919-1948: 11. svazek knihovny Čs. Červeného kříže. Praha: Zdravotnické nakladatelství, 1952.

Internetové zdroje

Medaile Alice Masarykové. *Český červený kříž: Oficiální stránky Českého červeného kříže* [online]. c1999-2018 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <http://www.cervenyriz.eu/cz/mam.aspx>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČK Červený kříž

ČSČK Československý Červený kříž

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Kategorie a kódy k otázce č. 1	39
Tabulka 2 - Kategorie a kódy k otázce č. 2	44
Tabulka 3 - Kategorie a kódy k otázce č. 3	48
Tabulka 4 - Kategorie a kódy k otázce č. 4	53